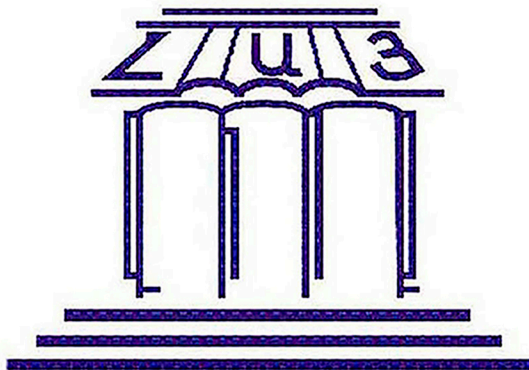

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ա. ՍԱԿԵԼՅԵՎ

28

ՍԵՆՅԱԿ

№ 13

ԽՍՀՄ ԺՈՂ. ԿԵՆՏՐ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ, ՍՈՍԿԿԱ 1931

891.71.

Ղ. 23

891.71

U-23

Ա. ՍԱՎԵԼՅԵՎ

25 NOV 2010

այլ

ՍԵՆՅԱԿ № 13

Թարգմ. Լ. ԹԱՐԳՅՈՒՆԻ

3969
1408
1884
34887

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՐԴ. ԿՆՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՄՈՍԿՎԱ 1931

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Յերկու քարտեզ	62
Զորանոցում	3
Ցարը ժպտում է	5
Կեղծ անցագիրը	6
Աստղերը խոսում են	8
Ուտել ենք ուզում	9
Փողոցում	10
Դոնե մի ատրճաճակ	12
Խաղաղ կյանքը	14
Ցարական հեռագիրը	16
Հրացանաձողություն	17
Կոչ	18
Վոլինցիների ապստամբությունը	19
Խորհրդակցությունը Դոմայում	21
Մինիստրների խորհրդակցությունը	23
Ցարը վճռում է	25
Մոլորված գնացքը	27
Տավրիկյան պալատում	28
Հեղափոխական շտաբը	29
Ժաժանակավոր կոմիտեն վորոշում է	31
Վոստիկանները հերթում	34
Նախկին մինիստրների ձերբակալումը	35
Իվանովի և Խաբալովի զրույցը	36
Ժողովուրդը Տավրիկյան պալատում	38
Յերկու միլիոնը սեղանի տակ	39
Դավադիրները	40
Ամենուրեք դավաճանություն	41
Ցարը զիջում է	43
Խորհուրդը	44
Կերենսկին	46
Հեռագրեր	48
Միլյուկովը կամուկե ժաժանակավոր կառավարություն	51
Միլյուկովի ճառը	53
Իվանովի զորքը	55
Ցարական գնացքում	56
Վարչապալի կայարանում	58
Միտինգ յերկաթգծի արհեստանոցում	60
Միլիոնների փողոց № 12 տանը	61
Հեղափոխությունը դեռ նոր է սկսվել	63
	66

ՅԵՐԿՈՒ ՔԱՐՏԵԶ

Պետրոգրադի զորքերի հրամանատար գեներալ Խաբալովի առանձնասենյակի պատից կախված էր մի մեծ քարտեզ:

Ռազմական գործողությունների քարտեզն էր դա, վորի պայմանական նշաններն էին — դրոշակիկները՝ ֆրոնտ: Հաստ սև գծերը՝ յերկաթուղին: Յեռանկյունիները՝ բերդեր: Շրջագծերն ու կետերը՝ քաղաքներ: Յերևում էր, վոր գերմանական զորքերը գրավել էին արդեն ռուսական նահանգներից շատերը:

Դրոշակիկները ձգվում էին Բալտիկ ծովից մինչև Սև ծովը: Սակայն գեներալ Խաբալովը չէր նայում ռազմական գործողությունների քարտեզին: Սեղանի վրա փռված էր մի այլ քարտեզ — Պետրոգրադի հատակագիծը: Խաբալովը ուշադրություն դիտում էր այդ հատակագիծը, վորի վրա ցցված էին դրոշակիկներ ու մատիտով ինչ վոր նշաններ էին արված:

Սեղանի մոտ Խաբալովի գեմ նստել էր ժանդարմեյական գեներալը: Նա համբերություն մտադրում էր, թե ինչ կասեր Խաբալովը:

— Ուժի տեղաբաշխումը ճիշտ է կատարված, — վերջապես խոսեց Խաբալովը, դուխը բարձրացնելով: — Ամեն կողմից պաշտպանված է քաղաքի կենտրոնը:

— Այս դրոշակիկները նշանակում են հետևակ վոստիկանութիւն, — ասաց ժանդարմական գեներալը քարտեզին նայելով — սրանք՝ հեծյալ շոկատներն են, իսկ սրանք՝ կազակային զորամասերը: Յեռանկյունիները ցույց են տալիս պահեստի գնդերի զորանոցները, կետերը վոստիկանական տեղամասերն են: Քաղաքը բաժանվում է 16 թաղամասերի: Յուրաքանչյուր թաղամասում վոստիկանութիւն ունեւում համար հատկացված է մի գումարտակ զորք: Հատուկ շոկատները հսկում են բոլոր պալատները, մինիստրութիւնները, կայսրանները, գործարանները, կամուրջները և արսենալը: Հատակագծի վրա նրանք նշանակված են շրջագծերով: Խաչաձևվող վայրում դրվելու յեն զինվորական ստուգիչ պահակախմբեր: Բոլոր գործարաններին հաղորդված են հեռախոսների գաղտնի համարները՝ զորք կամ վոստիկանութիւն պահանջելու համար:

— Յերբ ե սպասվում խռովութիւնը, — հարցրեց Խաբալովը:

— Ամեն ուր. — պատասխանեց ժանդարմական գեներալը, — գործարաններում տրամադրութիւնը տազնապային է, դրան ավելացրեք շարունակվող պատերազմական անհաշուութիւններն և հացի պակասը: Ներքին գործերի մինիստրը միջոցներ է ձեռք առել, վորպեսզի հուզումներն սկսվելուն պես իսկույն ձերբակալվեն հեղափոխութիւն առաջնորդները:

— Ամենից կարևորն այն է, վորպեսզի բանվորութիւնը քաղաքի կենտրոնը չմտնի, — ասաց Խաբալովը, — մինիստրութիւնը, զլխավոր հեռախոսն ու

հեռագրատունը պետք է անխափան լինեն: Հարկավոր է հերթ-հերթ գնդակահարել ամբոխին: Հենց վոր ծայրամասից բազմութիւնը յերևա՝ անմիջապես կրակել, չսպասելով, վոր նորը հասնի:

— Ամեն ինչ նախաձեռնված է, — ձայնեց ժանդարմական գեներալը, — գնդացիները բերված են և վոստիկանները սկսել են վարժութիւններ կատարել: Թույլ չենք տա, վոր բանվորութիւնը յերկար դիմադրի: Վոր կողմից էլ վոր նա քաղաքի կենտրոնին մոտենա, մերոնք նրանց դեմը կկտրեն — սրերով կամ մտրակներով, հրացաններով կամ գնդացիներով:

ՉՈՐԱՆՈՑՈՒՄ

Պետրոգրադի բոլոր զորանոցները լեցուն էին:

Պետրոգրադում կենտրոնացված էին պահեստի գնդերը: Նրանց վարժեցնում էին հետազայում ֆրոնտ ուղարկելու համար:

Մթնում եր հունվարյան կարճ ուրը: Վոլինյան գնդի զորանոցի թմբուկը զարկեց — հարկավոր եր քնել: Աղոտ վառվում եր ելեկտրական լույսը: Յեռահարկ նառերի վրա պառկել էին զինվորները:

— Նգուց ստիպված ենք նորից ամբողջ ուրը ձյունը կոխկռտել, — նկատեց յերրորդ հարկի զինվորը — մինչդեռ գլուղից գրում են, վոր դաշտում աշխատող չկա...

— Իսկ ֆրոնտում ավելի վատ է, — ասաց յերրորդ հարկի զինվորը, — նստում ես հոտած խրամատներում, վշալարի յետև... ուրախանում ես, յերբ քաղաք ես վերադառնում:

— Այսոր սպան նորից վշրեց աստամներա, — ձայնեց առաջին հարկի զինվորը, — նա ծեծում է ինձ, իսկ յես ստիպված եմ լռել... Այլ կերպ չի կարելի։ Սպասիր դու, կգա և իմ հերթը։

— Յերբ կռիվն սկսվեց, ասում էյին մի ամսում կվոչնչացնենք գերմանացիներին, մինչդեռ յերբորդ տարին է, ինչ կովում ենք և նրանք են մեզ հաղթում։

— Վորովհետև դավաճան են մինիստրները, ծախվել են գերմանացիներին։

— Իսկ ցարը, — սկսեց ցածի հարկի զինվորը, սակայն նա չկարողացավ շարունակել, վորովհետև այդ բոլորին միջանցքում լսվեց ծանր վոտնածայն։ Սպան ներս մտավ — վոսկե ակնոցներով։ Կանգնելով սենյակի մեջտեղը, գոռաց.

— Ո՞վ էր այստեղ խոսում։

Ամենքը լռեցին։ Զորանոցում լսվում էր ծանր խռմիոց։

Սպան կասկածով նայեց, պատվեց կրոնոզների վրա ու դուռը շրփացնելով հեռացավ։

ՑԱՐԸ ԺՊՏՈՒՄ Ե

Տավրիկյան պալատում Պետական Դումայի նիստն էր։ Զանգը տրվեց։ Դումայի նախագահ Միխայիլ Վլադիմիրովիչ Ռոդզյանկոն, աթոռից բարձրանալով, ասաց.

— Նիստը հայտարարում եմ փակված։

Պատգամավորները դուրս յեկան։

Սյուների մոտ խմբված հարցնում էյին միմյանց.

— Ի՞նչ անել...

Պետական Դումայում խորհրդակցում էյին բուրժուազիայի ներկայացուցիչները։ Բանվորության կողմից ուղարկված բոլշևիկ պատգամավորները վաղուց ձերբակալվել էյին և աքսորվել Սիբիր։

Սակայն բուրժուական ներկայացուցիչներն էլ դժգոհ էյին ցարական կառավարությունից։

— Մինիստրները կամ հիմար են, կամ դավաճան, — նկատեց Պետական Դումայի պատգամավոր՝ պատմության պրոֆեսոր ալեհեյ Միլյուկովը — պարզ է, վոր նման կառավարության շնորհիվ կհաղթվենք պատերազմում։

— Շրջեցի ֆրոնտը... տեսա, ինչպես պատերազմի ժամանակ մեր զորքերը մնում էյին առանց արկերի, ինչպես ձմեռվան օրը զինվորները ման էյին գալիս առանց սաստիկների, — տաք շորերի, — ասաց պատգամավոր Գուչկովը, — լազարեթ էյին բերում զինվորներին, վոտները ցրտահար... վագոններից դուրս էյին հանում սառած դիակները ու փայտի նման դարսում լրար վրա։

— Զինվորները փախչում են ֆրոնտից։ Գիտե՞ք, վոր յերկու միլիոն դասալիք ունենք։

— Կարելի չէ մինիստրների հետ խոսելու։ Հարկավոր է խնդրել ցարին, վորպեսզի նոր կառավարություն նշանակի։ Այլապես հեղափոխություն կառաջանա ու կըջի թե կառավարությունը և թե ձեզ։

Հանկարծ բոլորը լռեցին, վախեցած։

Այդ բոլորին ներս մտավ Ռոդզյանկոն։

— Յես նորին մեծությունից տեսակցություն եմ խնդրել ու հիմա դնում եմ ցարի մոտ, — ասաց նա։

Ու գնաց: ծարը նրան առաջարկեց նստել:

— Ձերդ մեծություն, — ասաց Ռոդգյանկոն, — աղաչում եմ փոխել կառավարությունը: Հացի պակաս ե քաղաքներում, հաղորդակցությունը խանգարված ե: Շոգեմեքենաները, կառքերը փչանում են, — ժանգոտվում գծերի վրա: Գործարանները ամսե-ամիս պակասեցնում են արտադրանքը: Տարածվում ե սովն ու ավերը...

Ծարը լուռ եր:

— Ձերդ մեծություն, — մինիստր նշանակեց այնպիսի մարդկանց, վորոնց վստահում ե Դուման:

Ծարը դարձյալ լուռ եր:

— Ձերդ մեծություն, — շարունակեց Ռոդգյանկոն խուլոտ ձայնով, — յեթե ասածս չանեք, հեղափոխություն կառաջանա: Կհնձեք այն, ինչ վոր ցանել եք:

— Ե՛հ, աստված կտա, կկառավարվենք. — ժպտաց ցարը:

Ու հասկացրեց, վոր տեսակցությունը վերջացած ե:

ԿԵՂԾ ԱՆՑԱԳԻՐԸ

Ամեն տեղ փնտրում եին դասավիճ գինվորներին: Գնացքը Մոսկվա հասավ: Ժանդարմները, վագոնները մտնելով, սկսեցին ստուգել յեկվորների անցագրերը:

Նրանց դեմ յելավ մի յերիտասարդ շիկահեր տղամարդ: Ձախ ձեռքին նա բռնել եր ճանապարհորդական պայուսակ, իսկ աջով անցագիրը:

Ժանդարմն անցագիրը վերցնելով, հարցրեց.

— Վերտեղից եք գալիս:

Ճանապարհորդը նշան արավ, թե ուսերեն չի հասկանում: Իսկ ժանդարմը, անցագիրը նայելով ասաց.

— Ֆին ե, Կուկուլոյից, վաճառական: Կարելի յե թողնել:

Ճանապարհորդը ցած իջավ: Գնաց ծանոթ բանվորի մոտ: Պայուսակից հանեց հեղափոխական կոչեր:

— Ճրիր ձեր գործարանում և զորանոցներում, — ասաց նա:

Մոսկվայից նա մեկնեց ուրիշ խոշոր քաղաքներ: Յուրաքանչյուր քաղաքում նա ուներ ծանոթ բանվորներ: Նա աշխատում եր գիշերել տարբեր ընակաբաններում: Նա ֆին չեր և վոչ ել վաճառական: Նա ասլըում եր վոչ թե Կուկուլոյում, այլ Պետրոգրադում:

Նա բոյլշևիկյան կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտեյի անդամ եր:

Նա փետրվարին Պետրոգրադ վերադառնալով ասաց.

— Ամեն ինչ պատրաստ ե: Ձինվորները մեր կողմն են անցնելու: Փողոց հանեք բանվորներին:

ԱՍՏՂԵՐԸ ԽՈՍՈՒՄ ԵՆ

Փետրվարին պահնորդական բաժնի պետը գեկուցեց արտաքին գործերի մինիստր Պրոտոպոպովին:

Պրոտոպոպովը, ոթոցում ընկղմված, լսում եր անուշադիր:

— Ամենուրեք դժգոհություն... — ասում եր պահնորդը, — չեն վստահում կառավարությանը, Համալսարանական տոնի որը ուսանողները փոխանակ

„Боже, царя храни“, «Մարտեյեզ» եյին յերգում։
Գաղտնի աշխատակիցները զեկուցում են, վոր հեր-
թերում հայհոյում են մինխտրներին և արհամարհան-
քով արտահայտվում ցարի նկատմամբ։ Գործարաննե-
րում ձեռքից-ձեռք են անցնում հեղափոխական
թուղթիկները, վորոնք բանվորության կռվի յեն կան-
չում։

Թվում էր, թե Պրոտոպուպովը վոչինչ չէր լսում։
Պահնորդը լռեց։ Պրոտոպուպովը հորանջեց։

— Լսել եմ, վոր հեղափոխականներն ուղղում են
մինխտրներից մեկին սպանել, — ասաց պահնորդը։

— Ո՛ւմ, — անհանգստացավ Պրոտոպուպովը։

— Ձեզ...]

— Ձի հաշտդի, — ծիծաղեց Պրոտոպուպովը։ Պա-
հնորդը զարմացած նայեց խոսակցին։

— Յես վոչնչից չեմ վախենում, — հաղթական
ասաց արտաքին գործերի մինխտրը, — ուղղում եք
իմանալ, թե ինչո՞ւ, մոտեցրեք ականջը։ Աստղերի
միջոցով գուշակել են ինձ։ Դա ամենաճիշտ գուշա-
կությունն է։ Աստղերն ասում են, վոր յես յերկար
եմ ապրելու և յես եմ լինելու Ռուսաստանի փրկիչը։
Աստղերը խոստացել են՝ քանի վոր յես իշխելու յեմ,
հեղափոխություն չի լինելու։

Պահնորդը աւթարթ նայում էր Պրոտոպուպովին։

ՈՒՏԵԼ ԵՆՔ ՈՒՁՈՒՄ

Փետրվարին սոսկալի ցուրտ սկսվեց, Ձյուն, ձյուն
ամբողջ Ռուսաստանում։ Բուրբ ծածկել էր բոլոր
յերկաթգծերը։ Այլուրով բռնված գնացքը մնացել

էր ճանապարհին։ Պետրոգրադում հացը չէր բավա-
րարում։

Փետրվարի 23-ին սկսվեց խռովությունը։ Կանայք
խմբերով դուրս յեկան փողոց։

— Հաց ենք ուղղում, ուտել ենք ուղղում, — գո-
ռում եյին նրանք։

Վոչ միայն կանայք եյին դուրս յեկել, այլ և
բանվորները։ Յեվ աղաղակում եյին վոչ միայն —
«հաց», այլ և — «կորչի ցարը»։

Ամբոխը տանում էր կարմիր դրոշակներ։

Գործադուլ էր հայտարարել հարյուր հազար
բանվորություն։ Գործադուլավորները գրոհում եյին
այն գործարանները, վորտեղ դեռ շարունակվում էր
աշխատանքը։ Ուժով բացում եյին յերկաթե դարպաս-
ները, դռները, կանգնեցնում եյին մեքենաները։
Վոստիկաններն սպառնում եյին սրերով ու ատրճանակ-
ներով։ Սակայն գործադուլավորները ներս եյին խու-
ժում։ Բանվորներն ուրախ դիմավորում եյին նրանց։
Գործադուլն անցնում էր գործարանից-գործարան։

Կամուրջների վրա կանգնել եյին վոստիկանական
հեծյալ և հետևակ պահակները։ Նրանք իրագործում
եյին Խաբալովի ծրագիրը։ Ձեյին թողնում բանվոր-
ներին քաղաքի կենտրոնը հասնել։

Վիբորգի կողմից դեպի քաղաք էր գնում համար
քսան տրամվայը։ Լիտեյնայա կամուրջի վրա վոս-
տիկանները կանգնեցրին տրամվայը։ Ճած բերին բո-
լոր բանվորական հագուստ ունեցողներին։

— Յետ գնացեք. ձեզ իրավունք չկա առաջ անց-
նելու։

Սակայն համառեցին բանվորները: Շուտով նե-
վան ծածկվեց շարժուն սև կետերով: Դրանք այն
բանվորներն էին, վորոնց թույլ չտվին կամուրջով
անցնել: Նրանք սառույցի և ձյունի վրա նոր ճանա-
պարհ հարթելով առաջանում էին: Ափերին կանգնել
էին պահակներ: Նրանք քիչ էին: Պահակները դի-
տում էին շուրջը և յերբ սպա չեր յերևում, անխոտ
ճանապարհ էին տալիս բանվորներին:

Բանվորները անցնում էին նեվսկիյ պրոսպեկտով:

ՓՈՂՈՑՈՒՄ

Յերեկոյան բանվորները հասան նեվսկիյ պրոս-
պեկտը — ու փողոցում ել շարժվելու տեղ չմնաց:

Նեվսկին տարորինակ ու տագնապալի տեսք էր
ստացել: Նեվսկիյի վրա դեռ յերբեք այդչափ բազմու-
թյուն չեր հավաքվել: Հորձանքով գնում էին մար-
դիկ — հեռվից յեկած բանվորները — հնամաշ հագնված:
Հետզհետե պակասում էին կռքերն ու ավտոմոբիլ-
ները: Ամբոխը գնում էր փողոցի մեջտեղով: Փակ-
վում էին խանութները: Ժամանակից շուտ իջնում
էին յերկաթե վարագույրները: Լսվում էր հազա-
րավոր վոտների անընդհատ դոփյունը:

Դանդաղ անցնում էին տրամվայները՝ շարունակ
զանգահարելով՝ սակայն ամբոխը ճանապարհ չեր տա-
լիս: Տրամվայները կանգնեցին: Բանվորները վազո-
նավարներից խլեցին բանալիները: Իսկ առանց բա-
նալու տրամվայը չեր կարող շարժվել:

Իրար յեակից յեկան, շարվեցին տրամվայները:

Վոստրիկանները հեռացան իրանց դիրքերից: Նրանք
հավաքվեցին թաղամասը, խմբված դուրս գալու:
Ամբոխը շարտում էր նրանց վրա սառցի կտորներ,
փայտ, քար, շիշեր: Վոստրիկանները կրակում էին
սին փամփուշտներով: Սակայն քրանցից վոչ վոք չեր
վախենում:

Փողոցում զինվոր չկար: Կառավարությունը նրանց
փակել էր դորանոցներում, վորպեսզի չկարողանային
հեղափոխական ճառեր լսել: Բայց բանվորները, դո-
րանոցներին մոտենալով, աղաղակում էին:

— Յեկեք մեր շարքերը...

Զինվորները, պատուհաններից գլուխները հանած,
լսում էին: Ու միայն այն ժամանակ, յերբ մոտե-
նում էր սպան, պահակը կանչում էր:

— Տրվեցեք:

Զինվորները հեռանում էին պատուհանից:

Յերեկոյան ամբոխը նեվսկու վրա մեծ միտինգ
կազմակերպեց: Հոետորը կարմիր դրոշակը ճոճելով,
գոռում էր:

— Կորչի ցարը:

Հանկարծ անկյունից յերեաց կազակների ջոկատը:
Կազակներն արշավում էին ուղիղ դեպի ամբոխը:
Տիրեց լուռթյուն: Լսվում էր միայն հոետորի
ձայնն ու ձիերի դոփյունը: Ամբոխին հասնելով,
կազակները, ձիերը սանձելով, բաժանվեցին խմբերի
և զգուշությամբ շրջեցին միտինգը:

Այն ժամանակ բոլորը միաբերան կանչեցին.

— Մեզ հետ են կազակները, Կեցցեն կազակները:

Սակայն կազակները, չպատասխանելով, առաջ անցան...

Փետրվարի 25-ին դործադուլի մատնվեց ամբողջ ճաղաքը: Գործարանները չեյին աշխատում: Տրամվայները դուրս չեկան պարկերից: Դպրոցներում պարապմունք չեղավ ու թերթերը լույս չտեսան:

ԳՈՆԵ ՍԻ ԱՏՐՃԱՆԱԿ

Բոյլշևիկները կոչ եյին ուղղել բանվորներին.

Նլ անհնար ե ապրել: Ուտելիք չկա: Հագուստ չկա: Վառելիք չկա:

Ֆրոնտում արյուն ե, մահ: Բանակ-բանակի յետևից, գնացք-գնացքի յետևից, ասես վոչխարների հոտ, մարդկային սպանդանոց են ուղարկում մեր զավակներին ու յեղբայրներին:

Քայքայվել ե յերկիրը: Հաց չկա: Ծավալվում ե սովը: Հետագայում դրու-թյունը կարող ե ավելի վատանալ...

Ո՞վ ե մեղավոր:

Յարական իշխանությունն ու բուր-ժուռադիան են մեղավոր: Նրանք են թա-լանում ժողովրդին, թե թիկունքում ե թե ֆրոնտում: Անվերջ ձգձգում են սպա-տերազմը: Ժողովրդին ջշում են դեպի սպանդանոց:

Մենք ենք տանջվում: Մենք ենք խոր-տակվում: Քաղցում ենք: Տնջում ենք

աշխատանքի ծանրությունից: Մեռնում ենք խրամատներում:

Բոլորդ դեպի պայքար, փողոց:

Վոտքի յելեք բոլորդ: Կազմակերպվե-ցեք պայքարի համար: Սրհեստանոցնե-րում, գործարաններում, թաղամասերում, ճաղաքներում ու գավառներում, դորա-նոցներում ե ամբողջ Ռուսաստանում կազմակերպեցեք Ռուսաստանի սոցիալ դեմոկրատական բանվորական կուսակցու-թյան կոմիտեներ: Դրանք լինելու յեն պայքարի ե ազատության կոմիտեները:

Բոլորդ դեպի պայքար: Համախմբվեցեք հեղափոխական կարմիր դրոշակի շուրջը: Կորչի ցարական միապետությունը: Կորչի պատերազմը: Կեցցե ամբողջ աշխարհի բանվորական յեղբայրությունը:

Բանվորներն յեկան բոյլշևիկյան կոմիտե՝ դենք սպանջելու:

— Այժմ յեթե հրացան ունենանք, հնարավոր կլինի անմիջապես ցրել վոստիկանությունը:

Յեվ յուրաքանչյուրը խնդրում եր.

— Ընկեր, տվեք գոնե մի ատրճանակ:

Կոմիտեյի անդամները պատասխանում եյին.

— Վոչ մի ատրճանակ մեզանից չեք ստանա: Ասենք թե վոստիկաններին ցրեցիք, բա չգիտեք, վոր մեր դեմ կանգնել ե մի ամբողջ բանակ-զնդացիներ-րով: Ատրճանակով զնդացիների դեմ չես կանգնի: Վոչ թե ուղում եք ատրճանակ ունենալ, ձեռք բերեք

գորանոցներէց: Խոսեք զինվորներէ հետ, մեր կողմը գրավեցեք նրանց, անշատեք նրանց իրենց սպանե-
րէց: Չե՞ վոր զինվորները նույն գլուղացիներն են,
միայն թե զինվորական համազգեստով: Յեթե զինվոր-
ները մեր կողմն անցնեն, այն ժամանակ մենք կ'հաղ-
թենք:

ԽԱՂԱՂ ԿՅԱՆՔԸ

Այդ ժամանակ ցարը գտնվում էր Մոզիլյովում: Այնտեղ էր տեղավորված ամբողջ զորքերի հրամա-
նատարութեան շտաբը:

Ցարն ապրում էր նահանգապետի տանը: Մուտքի
մոտ կանգնել էյին պահակները: Պարտիզում հսկում
էր պալատական վոստիկանութիւնը:

Հարևան տան կտրի վրա դրված էին գնդացի-
ները — գերմանական ողանավեր յերևալուն պես
կրակելու համար:

Մոզիլյովում մթնում էր որը:

Առավոտյան ցարը խորհրդակցութիւն էր ունե-
ցել շտաբի պետ գեներալ Ալեքսեևի հետ — պատե-
րադմական խնդիրների մասին: Ժամի մեկին նախաճա-
շել էր ցարը: Նախաճաշից հետո ավտոյով մեկնել
զբոսանքի: Ժամի հինգին — թեյ: Թեյելուց հետո աչքի
յեր անցկացրել Պետրոգրադից յեկած նամակները:
Ժամի ութին — ճաշ:

Ամսի 25-ին ճաշից առաջ նա կայսրուհուց հեռա-
գիր ստացավ:

«Դրութիւնը վատ է քաղաքում»:

Յերեկոյան ցարը մի քանի անգամ դմինո խա-
ղաց ու տարվեց: Իսկ հետո հեռագրեց Խաբալովին,
Պետրոգրադ:

«Հրամայում եմ վաղն և յեթ քաղաքում
դադարեցնել անկարգութիւնները»:

Միանգամայն հանգիստ էյին և ցարը, և պալա-
տականները: Չե՞ վոր Պետրոգրադում գտնվում էյին
և վոստիկանութիւն, և կոզակներ, և զինվորութիւն:
Միթե նրանք չպետք է կարողանային քաղցած կա-
նանց զիմադրել:

Պալատականներից մեկն որագիր էր պահում: Այդ
որը նա գրեց.

«Այստեղ սկսվել է խաղաղ կյանքը: Ամեն ինչ լինե-
լու յե առաջվա նման: Յարից վոչ մի վոստիկանութիւն
չի կարելի սպասել: Այսոր ցարն ուրախ տեսք ունի»:

ՅԱՐԱԿԱՆ ՇԵՌԱԳԻՐԸ

Կես գիշերին մինիստրական խորհուրդը նիստ գու-
մարեց:

Նախագահը բոլորին նայելով՝ ասաց.

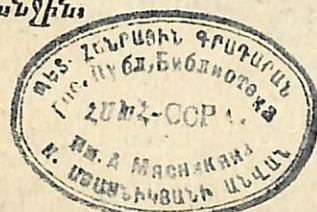
— Հարկավոր է մի քանիսին պաշտոնանկ անել...

Հուզվեցին մինիստրները: Նախագահի հաւացքը
կանգ առավ Պրոտոպոպովի վրա:

Պրոտոպոպովը վեր թռչելով բացականչեց.

— Քանի դեռ յես իշխանութեան գլուխն եմ կանդ-
նած, հեղափոխութիւն չի լինելու: Յերաշխալորում եմ:

— Պրոտոպոպովը խելագարվել է, ինչպէս մինչ որս
այդ չեյինք նկատել. — շնորհաբար մինիստրներից մեկը
մյուսի ականջին:

— Խռովութիւնը ճնշելու ամբողջ լիազորութիւնն այսուհետեւ հանձնվում է գեներալ Սաքալովին, — ասաց նախագահը, — զորքերին հրամայված է կրակել մարտական փամփուշտներով:

ՀՐԱՑԱՆԱԶԳՈՒԹՅՈՒՆ

Փետրվարի 26-ի ամբողջ օրը Վոլինյան գուհը հսկում էր Զնամենսկայա հրապարակը: Զինվորներին տեղավորել էին ներքնահարկերում, կեղտոտ ախոռներում, դռնապանների բնակարաններում:

Զյուռում էր: Զինվորներն, ոչախի մոտ նստած, թեյում էին: Հաց դեռ չէին բերել:

— Ավելի լավ է ամբողջ օրը այստեղ ջաշ գալ, քան փողոցներում մարդ սպանել, — ասում էին զինվորները:

— Հարկավոր է լավ մտածել, տղերք, լավ մտածել, թե ումն էք կրակում, ժողովուրդը մերն է, նրանք մեր հարազատներն են, — ասում էր դասակի հրամանատարը, զինվորներին մոտենալով:

Կեսորին Գոնչարյան փողոցով դեպի Նեվսկին էր գնում հսկա բազմութիւն:

Վազելով բակը, մտավ սպան — շինելն արձակած: Նա գոռաց.

— Վերցնել հրացանները: շուտ դուրս գալ փողոց:

Վաշտը շղթա կապեց փողոցում: Բազմութիւնը մոտենում էր լեռնացած ալիքի նման: Նշան տրվեց, Վոլինցիները կրակեցին: Սակայն համարյա ամբողջ զինվորութիւնը կրակում էր դեպի վեր — եղում:

Սպան զինվորները մեկին մոտենալով գոռաց.

— Ո՛ւր ես կրակում: Ժողովրդին կրակիր, ժողովրդին, մեկ առ մեկ կրակիր, վոր տեսնեմ:

Վերելից հանկարծ ճարձատեց գնդացիները: Կրակում էին դիրք մտած վստիկանները:

Ամբոխը ցրվեց: Մարդիկ փախչում էին կողեկող, զիգղագներով: Վոմանք սեղմվում էին տան պատերին, բռունցքներով ծեծում էին յերկաթե փակ դարպասները:

Վերավորները ընկնում էին ձյունի վրա: Բարձրանում էին, փորձում փախչել, սակայն նորից զորվում էին:

Գիշերվա մեկին զինվորները ճաշվեցին գորանոցները: Սպան խաղաղված տրամադրութեամբ ասում էր նրանց.

— Այ, պատերազմումն էլ այսպես է լինում, այսօր լավ փորձ կատարեցիք: Սակայն այնքան էլ զոհ չեմ ձեր աշխատանքից: Բայց դրա համար էլ շնորհակալ եմ: Հաջորդ անգամ աշխատեցեք ավելի լավ կրակել:

Զինվորները լուռ էին: Զորանոցումն սպան ասաց.

— Հրամայում եմ առավոտը ժամի 8-ին հարձակում կատարել: Իսկ հիմա ճնել:

Կ Ո Չ

Բանվոր ընկերներ!

Մեզ կրակում են:

Պետրոգրադի փողոցներում հոսում է բանվորական արյունը: Բռնակալ ցարի ծառաները կրակում են քաղցած բանվոր-

ներին, վերոնք փողոց դուրս գալով բողոքում են տիրող կամայականության ու քաղցի դեմ:

Այս որերին մենք անգոր գտնվեցինք ցարի հավատարիմ վոստիկանությանն ու զինվորությանը դիմադրելու: Ձկարողացանք նրանց հարվածին հարվածով պատասխանել, մահին՝ մահով: Մենք անդեն եյինք: Մեզ վրա սուր եյին քաշում, ձիերի վոտների տակ կոխկռտում եյին մեզ և անգեն ժողովուրդը ստիպված եր փախչել:

Պարզ ե, վոր այս ծանր որերին, բանվոր դասակարգն զգաց ավելի, քան յերբեք, վոր առանց պրոլետարական ուժեղ կազմակերպությունների, առանց մարտական խմբերի, առանց բանակի ոգնության հնարավոր չի հաղթել թշնամուն, տապալել բռնակալությունը:

Այս ծանր որերն հասկացրին և այն, վոր մեր զինվորները միշտ խոնարհաբար չեն մասնակցում յեղբայրասպան կռվին: Կեցցեն կազակները, վոր Ձնամենսկայա հրապարակից քեցցին հեծյալ վոստիկաններին:

Իսկ Պետական Դոման, այդ կեղծ ժողովրդական իշխանությունը՝ հանցավոր լռություն ե պահում: Պետական Դոման

խուլ ու համր ե ձևանում ժողովրդի ցավերի հանդեպ:

Ընկերներ! Թող դադարի կյանքը քաղաքում: Թող անգործության մատնվեն բոլոր գործարանները, ֆաբրիկները, արհեստանոցներն ու տպարանները: Թող հանգչի ելեկտրականությունը: Կոչ ենք անում ձեզ — հարվածել բռնակալական կամայականությունը և բողոքի ընդհանուր գործադուլ կազմակերպել: Խաբալովը հրամայել ե մեզ ամսի 28-ին աշխատել, իսկ ձեզ պայքարի յենք քանչում, ընդհանուր գործադուլի:

Կեցցե հեղափոխությունը:

Այսպես եյին գրում հեղափոխականները:

ՎՈԼԻՑԻՆԵՐԻ ԱՊՍԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այդ գիշեր զինվորները չքեցին: Հավաքվեցին դասակի հրամանատարները:

Ու շշուկով սկսեցին խորհրդակցել:

Վորոշեցին — առավոտյան վեցին վեր կենալ, վերցնել հնարավոր յեղածին չափ մարտական փամփուշտներ, գնեք ու սկսել խռովությունը:

Ապա դուրս յեկան ուրիշ վաշտերի հետ ել խուսելու:

Սմենըն ել հասկանում եյին, վոր սկսվում ե վտանգավոր գործը: Ձեզ յեթե չհաջողվի, յեթե ոգնության չգան մյուս գեդերը, պարզ ե, վոր խռովության նախաձեռնողները պիտի գնդակահարվեն:

Ժամը վեցին զինվորները պատրաստ եյին արդեն։ Մերկղներով վամփուշտներ իրար յետևից դուրս եյին հանում գնդի պահեստից։ Գրպաններն ու պայուսակները լեցնում եյին վամփուշտներով։

Յեվ ահա լուսարացին խփեց թմբուկը։ Յերկար միջանցքում զինվորները շարք կազմեցին։ Սպան ներս մտավ։ Հրամայեց։

— Ձգաստ։

Ու ասաց։

— Բարև՛, տղերք։

Սակայն զինվորները փոխանակ ըստ սովորականի պատասխանելու «առողջություն ենք ցանկանում, ձերդ մեծապատվություն», աղաղակեցին՝

— Ել չենք կրակի ժողովրդի վրա։ Ուռռա...

Սպան հեալով մոտեցավ զինվորներից մեկին, ու շինելի կոճակից քաշելով դուստց։

— Ի՛նչ, ի՛նչ ասացիր...

Զինվորն ուղղեց հրացանը։ Սպան յետ քաշվեց։ Այլ ձեռքը գրպանը տանելով բռնեց ատրճառակը, իսկ ձախով թուղթը ցույց տալով՝ ասաց։

— Լսեցե՞ք — «Հրամայում եմ վաղն և յեթ դադարեցնել խռովությունները մայրաքաղաքում»։ Սա ցարի ուղարկած հեռագիրն է, հասկանում եք...

Սակայն զինվորները հրացանների կոթերով զարկում եյին քարե հատակին։ Խլացնող ձայնը լցրել էր դորանոցը։ Սպան գունաթափ, բալը նետվեց։

Զինվորները շտապ մոտեցան պատուհանին։ Կրակոց։ Սպան յերեսն ի վայր վռվեց ձյունի վրա։

Փողիարներն ահագանգ տվին։

— Ո՛ւր գնալ, — աղաղակում եյին զինվորները։

— Պրետորաժենցիների մոտ, Լիտովցիների մոտ, դեպի Մոսկովյան դորանոցը՝ համախմբվելու համար։ Հանդիպեցին բանվորական հոսանքի։ Բանվորները կանգ առան։ Ձգիտեյին, զինվորները կրակելու եյին իրենց վրա, թե՛ վոչ։ Զինվորները գլխարկները շարժելով՝ աղաղակեցին։

— Մեկ ենք բոլորա։ Գնանք պայքարելու ազատության համար։

Բանվորներն ու զինվորները միացած ուղևորվեցին դեպի Տալբիկյան պալատ։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴՈՒՍԱՅՈՒՄ

Ծերունի շվեյցարը, կրծքին շքանշաններ, հանում էր ներս մանողների վերարկուները։ Փայլում էր պարկետ հասակը։ Դուժայի ավազները հավաքվում եյին Ռոզգյանկոյի կաբլինետում ժողովի։

Սեղանի շուրջը, կենտրոնում նստել էր Ռոզգյանկոն, արջի նման մեծ ու ծանր։ Հսկա հայելին անդրադարձնում էր նրա ճարպոտ ծոծրակը։

— Նորին մեծությունից հրաման եմ ստացել դուժան ցրելու մասին, — ասաց Ռոզգյանկոն, — կառավարությունն անգոր է հիմա։ Միայն Դուժան կառող է հեղափոխությունը ճնշելու։ Յեվ յեթե մենք ցրվենք, ել ո՞վ է սանձնելու տիրող խռովությունները։ Սակայն իրավունք չունենք ցարին չենթարկվելու։ Մենք հեղափոխականներ չենք։

Ժողովականները վորտեցին։

Դուժան յենթարկվելու յե ցարական հրամանին։ Դուժան ընդհատելու յե իր աշխատանքները։ Սակայն այժմ թող վոչ վոք չհեռանա Տավրիկյան պալատից։ Լինելու յե մասնավոր խորհրդակցություն։ Իհարկե վոչ մեծ դահլիճում, վորտեղ կայանում եյին Դուժայի նիստերը, այլ կողքի վոքը սրահում։

Ու Դուժայի անդամներն անհամարձակ մեկտեղվեցին։

— Գնանք մինիստրների մոտ, — ձայնեց մեկը, — թող գեներալ նշանակեն՝ ապստամբությունը ճնշելու համար։

— Թագնվել ե կառավարությունը, — պատասխանեց յերկրորդը... միևնույն ե, նա չի կարող ոգնել։ Զգիտեյին անելիքը։

— Հարկավոր ե զգուշ լինել, — նկատեց Միլյուկովը, — ախր դեռ չգիտենք ո՞վ ե հաղթելու։ Սպասենք։ Տեսնենք ի՞նչպես են դեպքերը ծավալվելու։

Այդ բոլորին շնչասպառ ներս մտավ Կերենսկին։

— Ապստամբել ե զորքը։ Ել չի կարելի դանդաղել։ Բանվորներից, զինվորներից բաղկացած մի ահռելի հոսանք մոտենում ե Տավրիկյան պալատին։ Վերցրեք իշխանությունը։ Ավտո տվեք ինձ, գնամ ժողովուրդը հանգստացնելու։

Բոլորը զարմացած ու հուսալի նայեցին Կերենսկուն։ Թվում եր, վոր նա յերբեք չեր վախենա ամբոխից։

— Կերենսկին Դուժայի անդամ ե, նա մեզ չի խայտառակի, — մտածում եյին պատգամավորները, —

նա սոցիալիստ ե... կապված հեղափոխականների հետ։ Ժողովուրդը կլսի նրան։

Կերենսկին գնաց ժողովրդին դիմավորելու։

Պետական Դուժայի անդամները վորոշեցին ընտրել Դուժայի ժամանակավոր կոմիտե։ Թող նա կարգադրի, ինչ վոր պետք ե։

Իսկ այդ ժամանակ ժողովուրդը, Տավրիկյան պալատի պահակներին քշելով, հեղեղի պես ներս խուժեց։ Հարևան շենքում արդեն կրակում եյին ներս մտնող զինվորները։

— Գնդացիք, գնդացիք ե պետք այդ սրիկաներին սրբելու համար, — մտածում եյին Պետական Դուժայի անդամները։ Ու ժպտադեմ դուրս յեկան ապստամբների հաղթանակը վոչնչացնելու։

ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒՅՈՒՆԸ

Մինիստրները նիստ ունեյին Իլինսկիյ պալատում։ Խաբալովը կարդաց տպագրված սեփական հայտարարությունը։

Պետրոգրադը պաշարողական դուռքյան մեջ ե հայտարարվում։ Արգելվում ե ամեն տեսակ հավաքույթ։ Յերեկոյան ժամը 9-ից ուշ փողոց դուրս գալ արգելված ե։

Սակայն մարդ չկար՝ այդ հայտարարությունը փողոցում փակցնելու համար։

Խաբալովը զորք ուղարկեց ապստամբ վոլինցիների դեմ։ Անցնում եր ժամանակը, բայց ուղարկված զորքերի մասին վոչ մի լուր։

— Միթե՞ բանակը ջարդվել է. — հարցնում էին մինիստրները խաբարովին, — միթե՞ ամբողջ զորքից մի մարդ էլ չի մնացել, վոր մեզ լուր բերի...

Խաբարովը լուռ եր, նա ինքն էլ չէր հասկանում, Կորեյ եր զորքը, գեսնի տակ անցել:

Վերջապես խաբարովը իմացավ, վոր ուղարկված զորքը Լիտեյնայա հրապարակը հասնելով, փոխանակ հեղափոխականներին կրակելու, միացել եր ժողովրդին:

Հանկարծ մեկը գոռաց.

— Ամբոխը մոտենում է պալատին:

Անմիջապես հանգցրին ելեկտրականությունը, վոր պեսզի, ժողովուրդը պատուհանների լույսը տեսնելով, չկրակեր:

Մինիստրները մի քանի րոպե նստեցին միմյան լուծթյան մեջ, Զեյին խոսում: Վերջապես ծառաներից մեկը ներս մտնելով՝ ասաց.

— Սուտ ասացին, պալատի մոտ ժողովուրդ չկա:

Յերբ նորից ելեկտրականությունը վառեցին, տեսան ինչպես մինիստրներից մեկը դուրս յեկավ սեղանի տակից: Սակայն նրա վրա վոչ-վոր չծիծաղեց, քանի վոր իրենք էլ նույն դրությանն էին...

Այդ րոպեյին մինիստրների խորհուրդը հեռագրեց ցարին:

«Խնդրում ենք մեզ պաշտոնից ազատել»:

Գիշերը մինիստրները ցրվեցին, Դա յեղավ նրանց վերջին նիստը: Խաբարովը անցավ ադմիրալտեյստովո: Ուներ գնդացիներ... մի քիչ զորք:

ՑԱՐԸ ՎՃՌՈՒՄ Ե

Առավոտյան ցարը Ռոդզյանկոյից հեռագիր ստացավ:

«Դրությունը վատանում է: Հաջկավոր է մինչև վաղը շտապ միջոցներ ձեռք առնել, այլապես ուշ կլինի: Հասել է վերջին ժամը—վճովելու յե հայրենիքի և ցարական ընտանիքի ճակատագիրը»:

Սակայն ցարը չհավատաց:

Կեսորին ստացվեց մինիստրական խորհրդի հեռագիրը—պաշտոնից ազատվելու մասին:

Ցարը պատասխանեց—մինիստրության արգելվում է իրենց դիրքերից հեռանալ: Զորք ու գեներալ է ուղարկելու Պետրոգրադ:

Գեներալ Ալեքսեյովը հիվանդ պառկել էր: Սակայն յերբ կարգաց ցարի պատասխանը, վոր ստացել եր Պետրոգրադ ուղարկելու համար, իսկույն գնաց ցարի մոտ:

— Զերդ մեծություն, հարկավոր է զիջել, — ասաց նա.

— Վոչ մի դեպքում. — պատասխանեց ցարը. — յես արդեն վճել եմ և չեմ փոխելու վճիռ:

Ճաշին ցարի մոտ նստել եր գեներալ Իվանովը—հաղթանդամ միլիտարավոր ծերունի:

— Պետրոգրադում ապստամբում են պահեստայինները և գործարանայինները, — ասաց ցարը:

— Յերբ խաբրինում խուլություն սկսվեց, յերկու գունդ զորքով գնացի և առանց մի կրակոցի խաղաղեցրի ապստամբությունը, — պատասխանեց Իվանովը:

— Այդ դեպքում ուղևորվեք Պետրոգրադ, ձեզ եմ

հանձնարարում անկարգություններին վերջ տալը, —
ասաց ցարը:

Գեներալ Իվանովը դուրս գալով դիմեց իր աշխու-
տանտին.

— Գնալու յենք Պետրոգրադը խաղաղեցնելու, —
հարկավոր ե այստեղից ապուխտ, ալյուր գնել ազգա-
կաններին նվեր տանելու համար:

Իվանովի արամադրության հանձնվեց յերկու հեծ-
յալ և յերկու հետևակ գունդ, Գեորգիևյան գումար-
տակը և կոյտի գնդացիային կոմանդան:

Իսկ ցարը վորոշեց գնալ Յարսկոյե Սելո ընտա-
նիքին տեսության:

ՄՈԼՈՐՎԱԾ ԳՆԱՅՔԸ

«Առավոտյան հինգին ճանապարհ ընկանք: Մտքով
միշտ ձեզ հետ եմ: Սքանչելի յեղանակ ե: Հուսով եմ,
վոր լավ եք ու հանգիստ: Ֆրոնտից շատ զորք ե
ուղարկված»:

Ցարը ցարուհուն այսպես հեռագիր ուղարկեց
գնացքից: Յոթ վագոնից բաղկացած ցարական գնացքը
գիշերով դուրս յեկավ Մոզելյովից: Գնացքն ուղիղ
մեկնում եր Պետրոգրադ:

Սկզբում ամեն ինչ լավ եր: Կայարաններում դի-
մավորում եյին չինոյնիկներն ու պոլիցիան:

Ցարական շքախումբը վոչնչի մասին չեր անհան-
գստանում:

— Ամբողջ 300 տարի Ռոմանովներն են Ռուսաս-
տանին իշխել, միթե այժմ նրանք խորտակվելու յեն
յերեք որում, — ասում եյին պալատականները, — բա

ել ինչո՞ւ համար են պոլիցիան, ժանդարմները, կո-
զակները, գվարդիական զնդերը:

Սակայն մի կայարանում յերկաթգծի ծառայող-
ներից մեկը, գնացքին մոտենալով ասաց.

— Ել հնարավոր չե առաջ շարժվել...

Հետագա կայարանները գրավել եյին հեղափոխու-
թյան կողմն անցած զինվորները: Գնացքը վերադար-
ձավ Բոլոգոյե: Ցարը վորոշեց Բոլոգոյե կայարանից
սլուսյա գործելով տեղ հասնել, սակայն դարձյալ չթո-
ղին: Ասացին, վոր քանդված ե մոտակա կամուրջը:
Փաստորեն կամուրջը քանդված չեր, բայց մոտ եր
հեղափոխական զորքը:

— Ձերդ մեծություն, — նկատեց պալատականնե-
րից մեկը. — հնարավոր չե Յարսկոյե Սելո հասնել:
Ո՞ւր կհրամայեք գնալու...

— Ուր վոր գնանք, միևնույն ե ինձ համար, —
պատասխանեց ցարը, — միայն թե ուղիղ հեռագրալար
լինի: Գնանք Պսկով: Ու գնացքը շարժվեց Պսկովի
ուղղությամբ:

ՏԱՎՐԻԿՅԱՆ ՊԱԼԱՏՈՒՄ

Ապստամբ զինվորներն ու բանվորները գրավեցին
արսենալը: Ձեռաց հափշտակեցին քառասուն հազար
հրացան: Վոտքի կանգնեցին նաև ուրիշ զնդեր: Բա-
ցին բանտի դռները: Հրդեհեցին Շրջանային Դատա-
բանը ու պահնորդական բաժինը: Սպաներին, ավ-
տոներից ցած բերելով, զինաթափում եյին:

Տավրիկյան պալատ տանող բոլոր փողոցները լի
եյին բազմությամբ:

Ասլատամբ նախատինքնով լցված ավտոն, ամբոխը ցրելով, սլանում եր դեպի Տավրիկյան պալատ: Ճանապարհին հանդիպում է մի հսկա բեռնակիր ավտո, վորը ծանրությունից հագիվ է շարժվում: Ամեն կողմից ցցվել են ավինները: Ապրանքային պլատֆորմի վրա կանգնել են բանվորները, զինվորները, ուսանողները, կանայք: Ձեռքերին հրացան: Կատաղի թափով քշելով ձիերը՝ անցնում են գվարդիական հրետանավորները: Փայլիլուն սրերով սալյուտ են տալիս ժողովրդին:

Ամբոխը գոռում է:

— Ուռում:

Յերեխաները մոտենում են ձիերին: Ձինվորները կրակում են ողում:

Փողոցի մեջտեղում միտինգ է: Հոետորները մեկը մյուսի յետևից բարձրանում են սայլի վրա: Ամբոխը խմբված լսում է նրանց: Այնտեղ են նաև կալանավորի շոռերով մի քանի կին, տղամարդ — բանտից ազատվածներն են զրանք:

Տավրիկյանի մոտ հոծ բազմություն է: Փողոցներում ճարճատում են խարույկները: Յուրտ է: Տավրիկյան պալատը փայլում է բոցի պես: Բոլոր սենյակներում վառվում է ելեկտրականությունը:

Հոետորները — վերաբեկու հագած, բայց առանց գլխարկի, խոսում են Տավրիկյան պալատի ձյունածածկ աստիճաններից: Ծափահարում է ամբոխը, և առանց չոկելու թե ով է խոսողը՝ գոռում:

— Ուռում...

Դեռ զինվորության մի մասը չի միացել ժողովրդին: Դեռևս տանիքներում դիրք են բռնել վոստիկանները՝ գնդացիներով: Սակայն ապստամբներն արդեն վերցրել են քաղաքը:

Մի շարք տներից բարձրանում են բոցեղեն սյուներ: Վառվում են Շրջանային դատարանի ու ժանդարմական վարչության շենքերը:

Տավրիկյանի № № 11—13 սենյակներում արդեն հավաքվել են բանվորներից և զինվորներից ընտրված պատգամավորները: Տասյերկու տարի առաջ, 1905 թ. կազմվել եր բանվորական պատգամավորների խորհուրդ: Այն ժամանակ բանակը դեռևս յենթարկվում եր իշխանությանը, և խորհուրդը յերկար չապրեց: Այժմ զինվորությունը բանվորության հետ է: Դրա համար ել խորհուրդը կոչվում է Բանվորական և Ձինվորական Պատգամավորների Խորհուրդ:

ԼԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇՏԱԲԸ

Տավրիկյան պալատի քառասուն և յերկույերորդ սենյակում տեղավորվել եր Խորհրդի հեղափոխական շտաբը, վորը կազմված եր ապստամբված զնդերի ներկայացուցիչ՝ մի քանի զինվորներից և հեղափոխական սպաներից:

«Ամբողջ Պետրոգրադ» ուղեցույցից պոկելով պլանը, նրանք սկսեցին նշանակել, թե վորտեղ է գտնվում ապստամբ զորքը և վորտեղ — Խաբալովի գնդերը:

Սակայն յերևաց, վոր ստույգ վոչ վոք վոչինչ չգիտեր: Անընդհատ զանգահարում էին հեռախոսները,

զանազան տեղերից պահանջում էին ոժանդակ զորք։
Ջովատներ եյին ուղարկված բոլոր կայարանները։

Գիշերը լուր բերին, վոր խուլիգանները մտադիր
են հարձակվել գինու պահեստի վրա։

— Յեթե պահեստը գրավեն, նշանակում է ապս-
տամբութունը մի գդալ շրի մեջ կխեղդվի, — ասում
եյին Հեղափոխական շտաբում։

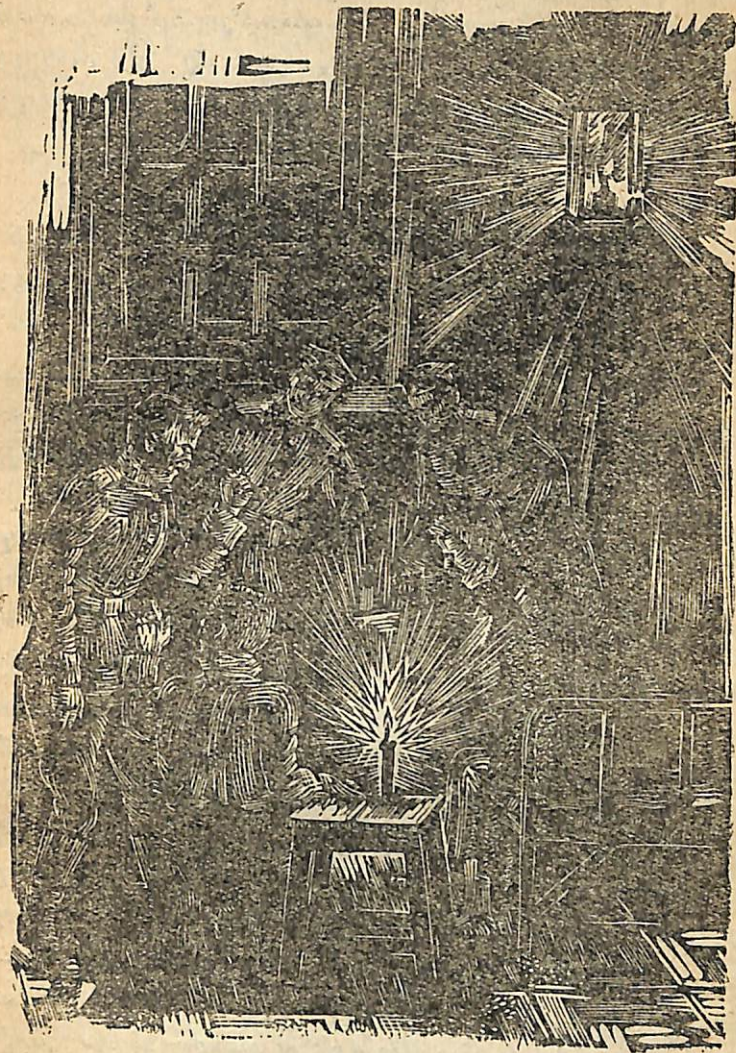
— Յերեք հարյուր սվիններով շարժվել դեպի պա-
հեստը, — հրամայեց հեղափոխական շտաբը։ — Բանվոր-
ներն ու զինվորները թող իրար յետևից գան։ Յեթե
գինու պահեստի վրա հարձակվելու լինեն, կրակել։
Վոչ մի գիշում։

Սենյակներից մեկը դարձրել էյին գենքի պահեստ։
Այնտեղ էյին պահում հրացանները, ատրճառակները,
փամփուշտները, գնդացիների ժապավենները։ Տավ-
րիկյանի կտրին թառել եր չորս գնդացի, թեև նրան-
ցից չեք կարեք կրակել, քանի վոր վազելին չլինելու
պատճառով չեյին յուղվել, բայց և այնպես յեռանդ
եյին ներշնչում։

Միջանցքներում գլխարկները գլխի տակ դրած, քնել
եյին զինվորները։ Քնել էյին հրացանները բռնած։

Պետական դումայի անդամները, առանց բաճկոնն
ու ֆռակը հանելու քնել էյին ոթոցների բազկաթու-
ների, սեղանների, հատակի վրա։

Հանկարծ քառասուն և յերկույերորդ սենյակի դուռն
աղմուկով բացվեց ու ծանրաքայլ ներս մտավ Ռոդ-
զյանկոն։ Մռայլ եր։ Նստեց բազկաթուռի վրա ու, ար-
մուկներով սեղանին հենվելով, ասաց։

Ուշ Գիշերով հավաքվեցին պահեստըները։

— Պարոնայք սպաներ, Պետական Դռնաշին Ժամանակավոր Կոմիտեն գրավել է իշխանությունը՝ ջաղաքում կարգը վերականգնելու համար, — ու մի քիչ լուելուց հետո բարկացած ավելացրեց, — այսուհետև ձեր շտաբը յենթարկվում է Ժամանակավոր Կոմիտեին:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ԿՈՄԻՏԵՆ ՎՈՐՈՇՈՒՄ Ե

Ահա թե ինչու Դռնաշին Ժամանակավոր Կոմիտեն վորոշեց վերցնել իշխանությունը:

— Յես խռովարար չեմ, և վոչ ել հեղափոխական, — ասում էր Ռոդղյանկոն, — չեմ ուզում իշխանությունը գրավել առանց ցարական հրամանի: Բայց չե՞ վոր հիմա կառավարություն գոյություն չունի, իսկ յերկիրը չի կարող առանց իշխանության մնալ: Ամեն կողմից ինձ վրա յեն հարձակվում: Հեռախոսը մի րոպե հանգիստ չեն թողնում: Հարցնում են, ի՞նչ անել... ի՞նչ եք կարծում, չվերցնել իշխանությունը:

— Իհարկե վերցնել, Միխայիլ Վլադիմիրովիչ, — խորհուրդ էյին տալիս Պետական Դռնաշին անդամները: Դրանում վոչ մի ապստամբություն չկա: Փախել են միմիաստները, ուր է Պրոտոպոպովը — հայտնի չե, վոչ վոք չի իմանում: Կլեմսը ե նրանց փոխարինել, թե՛ վոչ: Յերբ ամեն ինչ անց կենա ու ցարը նոր կառավարություն նշանակի, այն Ժամանակ իշխանությունը կհանձնենք: Իսկ յեթե վոչ, գոնե մեր ձեռքին կլինի զեկը և վոչ թե սրիկա բանվորների: Վերջիվերջո ի՞նչ անել, կայսերական իշխանությունը այնպես է պահվել, վոր շներով ել ման գաս, չես գտնի...

Յեվ Դռնաշին Ժամանակավոր Կոմիտեն վերցրեց իշխանությունը: Դռնաշին Կոմիտեյի անդամները տհաճությամբ լսում էյին, ինչպես հարևան սրահում զինվորական որկեստըը նվագում էր հեղափոխական յերգեր: Սակայն ստիպված էյին հաշտվել հեղափոխության հետ, քանի վոր ուժը նրա կողմն էր:

Զինվորական գնդերը — սպաների հետ ու դրոշակներով մոտենում էյին Տավրիկյան պալատին:

Ռոդղյանկոն, նրանց զիմավորելով, խրոխտ ձայնով կանչում էր.

— Ուղղափառ մարտիկներ, կարգ պահպանեցեք. լսեցեք ձեր սպաներին, թույլ չտանք, վոր մեր թըշնամի անիծված գերմանացին խորտակի մեր մայր Ռուսաստանը:

— Հետո վերադառնալով Դռնաշին Կոմիտեն՝ փնթփնթաց.

— Դոնե գործը Ֆրոնտից շուտ հասներ ու կարգի գցեր ամեն ինչ:

ՎՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐԸ ՇԵՐՔՈՒՄ

Այստեղից-այնտեղից լսվում էյին գնդացիային զարկերը: Տանիքներից կրակում էյին վոստիկանները:

Ժողովուրդն ամենից առաջ սկսեց փնտրել վոստիկաններին, ու գտնելուն պես կրակում էր նրանց:

Վոստիկանները վախեցան, Հասկացան, վոր նրանց միակ փրկությունը ձերբակալվելն է: Իսկույն հանեցին իրենց պաշտոնական զգեստը, ու գաղտնի, վորպեսզի ճանապարհին նրանց վոչ վոք չնկատի, հասան Տավրիկյան պալատը: Յեվ այնտեղ անա կազ-

միկեց մի տարորինակ հսկա հերթ, վոստիկանները
վոտորվող Վոտչո: Նրանք անհամբեր սպասում էին, թե
յնքոք իրենց պիտի թույլ տային բազմաթիվ մտնելու:

— Բախտավոր... ասում էին ծայրում կանգնած
վոստիկանները, յերբ առաջինը բազմ էր մըտ-
նում, — նրան արդեն ձերբակալեցին, եւ վոչնչից չի
վախենա:

Ապստամբ գնդի զինվորներից մեկը, մի վոստի-
կան բերելով Տավրիկյան պալատը, խնդրեց.

— Ձերբակալեցե՞ք սրան, բանտում նա վողջ կմնա,
իսկ քաղաքում անմիջապես կսպանեն, հայրս ե...

Ներկայացավ ժանդարմական վողջ վարչու-
թյունը. ու գեներալից սկսած մինչև ոտամիստը ձեր-
բակալվեցին: Յերբ ժանդարմները տեսան, վոր իրենց
վոչ մի վտանգ չի սպառնում և վոր Դոման հովանավո-
րել է իրենց, խրախուսվեցին:

— Միևնույն չէ, թե ում ծառայել. Պրոտոպոպով-
վին, թե Ռոդզյանկոյին, — խոսում էին նրանք, —
միայն թե մեզ ոտնիկ տան: Մենք դեռ պետք կզանք
նոր կառավարութայնը:

Յեւ ուրախացած ժանդարմները կապեցին կարմիր
ժապավեն:

ՆԱԽԿԻՆ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒՄԸ

Մի ուսանող անցնում էր Տավրիկյան պալատի
մոտով, նրան մոտեցավ թանկագին քուրք հագած մի
մարդ, նա հոգնած էր ու հազիվ էր կարողանում
կանգնել:

— Ասացե՛ք խնդրեմ, դուք ուսանող ե՞ք, — հարց-
րեց նա:

— Ուսանող եմ:

— Յես Պրոտոպոպովին եմ, տարեք ինձ Դոմա:
Հուզված ուսանողն իսկույն փնտրեց կերենսկուն:
Ճանապարհին հայտնում էր բոլորին.

— Տանում եմ Պրոտոպոպովին...

Ահագին բազմություն հավաքվեց: Գոռում էին.

— Ել ինչո՞ւ սպասել, տեղն ու տեղը վոչնչացնել
դրան:

Ջինվորներն ուղղեցին սիւնները. մեկը բռնեց
Պրոտոպոպովի կոկորդը:

Այդ բոպային հայտնվեց կերենսկին: Գոռնատ էր.
մի ձեռքը վեր էր բարձրացրել, ասես յերդում էր
տալիս, իսկ մյուս ձեռքը առաջ պարզելով, անոնիո-
րեն գոռաց:

— Չհամարձակվեք ձեռք տալ այդ մարդուն: Հա-
կահեղափոխական մեծ վոճրագործ է նա:

— Ձերդ մեծապատվություն, — աւաց Պրոտոպո-
պովը դողդոջուն ձայնով, — ձեզ եմ հանձնվում:

Կերենսկին Պրոտոպոպովին տաքավ առանձին սեն-
յակ: Գնում էր մույլ ու հաղթական, ասես հանցա-
վորին տանում էր գլխատելու: Ջինված մարդիկ շղթա
կապեցին նախկին մինիստրի շուրջը:

Ամբոխը լուռ յեստ քաշվեց:

Յերբ դուռը շրխալով փակվեց, և յերբ կերեն-
սկին առանձին մնաց Պրոտոպոպովի հետ, սովորական
ձայնով ասաց:

— Նստեցե՛ք, Ալեքսանդր Դմիտրիևիչ...

Առավոտյան ժամի իննին, Մոգելյովից մեկնելուց առաջ, գեներալ Իվանովը ուղիղ հեռագրալարով կապվեց Խաբալովի հետ:

— Բարե, խոսում ե գեներալ Իվանովը:

— Առողջություն եմ ցանկանում, ձերդ գերազանցություն, յես Խաբալովն եմ:

— Վո՞ր գորարամասերը խաղաղ են և վո՞րը վոչ:

— Իմ տրամադրությունն սակ, գերագույն հրամանատարության շենքում կա չորս գվարդիական վաշտ և յերկու մարտկոց: Մնացած գործն անցել է հեղափոխականների կողմը:

— Պարեն ունե՞ք:

— Վաչ:

— Վո՞ր կայարաններն են պահպանվում:

— Հեղափոխականները գրավել են բոլոր կայարանները: Նրանք են հսկում:

— Բոլոր միսիստությունները կանոնավոր գործում են:

— Հեղափոխականները ձերբակալել են միսիստություններին:

— Շատ գեներ են անցել հեղափոխականների ձեռքը:

— Քաղաքի ամբողջ գեները:

— Քաղաքի վո՞ր մասերում ե կարգ պահպանվում:

— Ամբողջ քաղաքը գտնվում է հեղափոխականների ձեռքին:

Բացվեց մարտի առաջի որը: Կերենսկին ձգվեց ռթոցի վրա, հորանջեց ու քմահաճ ձայնով ասաց.

— Լուսանում ե. ելի ներս ե խուժելու ամբոխը: Զինվորությունը հույս ե տալիս ամեն կողմից: Ել ուժ չմնաց նրանց դիմադրելու...

Յեվ իսկապես, թե պալատի շուրջը, և թե ներսում դժվար եր անցնել ամբոխի միջից. վոմանք գնում ելին, վոմանք գալիս: Վխտում եր ժողովուրդը: Նրանց վոտների սակ ասես իջնում եր հատակը:

Ուսանողները, Տավրիկյան պալատի հատակագիծը բռնած, հարցնողներին բացատրում ելին, թե լինչպես կարելի յե ցանկացած սենյակը գտնել:

Աղջիկներն ու սղաները բոյսկառուտների համազգեստ հագած անցաթղթեր ելին գրում: Թեյ ելին տալիս: Գթություն քույրերը կապկպում ելին վիրավորներին:

Տաղարվել եր հին իշխանությունը, նորը դեռ չկար: Թույլատվությունների և ոգնություն համար դիմում ելին Տավրիկյան պալատ:

Այդտեղ ելին բերվում ձերբակալվածները: Գալիս ելին գնդերի և գործարանների ներկայացուցիչները: Գալիս ելին յերկաթգծի աշխատողները իմանալու, թե վո՞ր գնացքները կարող են թողնել, վո՞րը՝ չե: Գալիս ելին պետատարներ, խանութպաններ, շոֆերներ ու շատ-շատերը:

Մի կառապան յեկավ ու խնդրեց, վորպեսդի ոգնեյին կորսված ձին գտնելու: Ցարական մի պաշտոնյա

ծառային ուղարկեց իմանալու, թե արդյոք կարելի
է շներին տանել Տավրիկյան պարտեզը զբոսանքի:

Ու նորանոր այցելուները վիստում ելին պալա-
տում: Սալայն ներս մտնելիս յերկու հոսանքի յեր-
բաժանվում ամբողջ: Զինվորներն ու սպաները
դիմում ելին դեպի Դոմայի կոմիտեն, իսկ բանվոր-
ները № 13 սենյակը, վորտեղ գտնվում էր Խորհրդի
Դործադիր կոմիտեն:

ՅԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻՈՆԸ ՍԵՂԱՆԻ ՏԱԿ

Ինչ վոր մարդ յերկու զինվորների հետ ներս
մտավ Դոմայի ժամանակավոր կոմիտեն, Բերելով
ծանր ծրար, հեռացավ: Ծրարում գտնվում էին ոտար
պետությունների հետ կնքած Ռուսաստանի գաղտնի
պայմանագրերը:

— Սրանք պետական ամենակարևոր թղթերն
են, — ասաց կոմիտեյի անդամներից մեկը, — հարկա-
վոր ե պահել, մինչդեռ սենյակում վոչ պահարան կա,
վոչ ել սեղաններում դրոց:

— Այդ դեպքում սեղանի տակ պահենք, — հայտ-
նեց մեկը, — սփռոցի տակից վոչինչ չի յերևա: Վոչ
վոք չի կարող մտածել, թե այստեղ ե պահված:

Ու ծրարը դրին սեղանի տակ: Կանաչ թավշա-
սփռոցը իջեցրին մինչև հատակը:

Դարձյալ ինչ վոր մարդ զինվորներով ներս մտավ
ու բերեց ահազին կապոց: Բացին, Կապոցում կար
յերկու միլիոն ռուբլի թղթադրամ: Այդ կապոցն ել
դրին սեղանի տակ:

Պետական Դոմայի անդամներից մեկը, Միլյուկո-
վին մոտենալով ասաց.

— Պավել Նիկոլայովիչ, այսպես շարունակել չի
կարելի, մենք խո չենք կարող սեղանի տակից Ռու-
սաստանը կառավարել: Հարկավոր ե կառավարու-
թյուն կազմել: Միլյուկովը, զբաղեցանին մոտենալով,
թղթի կտորի վրա ինչ վոր ազգանուններ գրեց: Այս-
պես կազմվեց նոր կառավարութունը:

Ռոզգյանկոն խաչոտ հայոյում եր.

— Սրիկաները Խորհրդից իմացել են, վոր յես պատ-
րաստվում եյի ցարի մոտ գնալ. դրա համար ել հրա-
մայել են գնացք չտալ... Պահանջում են, վոր ինձ հետ
մեկնի նաև իրենց ներկայացուցիչը մի գումարտակ
զորքով: Ինչպես չե. յես նրանց հետ ցարի մոտ գնա-
ցողը չեմ... Այժմ Խորհուրդը մեր քթի տակից հափ-
շտակում ե իշխանությունը: Մեր ձեռքից խլեցին
սենյակը. հիմա յել իշխանությունը կխլեն: Իսկ մենք
վոչինչ չենք կարող անել, քանի վոր նրանց հետ ե
զինվորությունը:

ԴԱՎԱԴԻՐՆԵՐԸ

Միլյուկովը կերենսկոն ասաց.

— Յես ձեզ անց եմ կացրել նոր իշխանության
մինիստրական ցուցակում: Դուք կլինեք արդարադա-
ստության մինիստր:

— Դուք ծանոթ եք Խորհրդի վորոշումներին, — պա-
տասխանեց կերենսկին, — նոր պետությունը բուրժուա-
կան ե և Խորհրդի անդամներից վոչ մեկը չի կարող

պետական կազմի մեջ անցնել: Իսկ յես Խորհրդի անդամ եմ ու իրավունք չունեմ Խորհրդից հեռանալու:

Յեւ իսկապես, յեթե կերենակին Խորհրդից հեռանալու լինեք, կղաղարեյին նրան հալատալուց:

— Բա ի՞նչ անել,—հարցրեց Միլյուկովն ու խորամանկ նայեց:

— Կարող եմ Խորհրդին համոզել. — շտապ պատասխանեց կերենակին: — Մինիստր պիտի դառնամ...

Մարտի յերկուսի զիշերվա 4-ին Դումայի ժամանակավոր կոմիտեյում նստել էին Ռոզդյանկոն, Շուլզինն ու Գուչկովը: Յերեքով ատում էին հեղափոխությունը, դրա համար յերեքով ուզում էին փրկել ցարական կարգերը:

Ռոզդյանկոն և Շուլզինը կալվածատերեր էին, իսկ Գուչկովը—խոշոր առևտրական ձեռնարկի տեր:

Հանկարծ Գուչկովը դուռը բանալիով կողպեց:

— Հարկավոր է գաղտնի ու արագ գործել,— շշուկաց նա, — առանց վոչ վոքի հարցնելու, առանց վոչ վոքի հետ խորհրդակցելու... վորպեսզի Խորհուրդը չիմանա... ցարը պարտավոր է գահից հրաժարվել, հիմի այլ կերպ չի կարելի: Սակայն Ռուսաստանի համար նոր թագավոր է պետք: Հարկավոր է նրա շուրջը համախմբել այն ամենը, ինչով վոր հնարավոր է հեղափոխությունը տապալել: Յես անմիջապես կմեկնեմ ցարի մոտ հրաժարականը վերցնելու, հրաժարական հոգուտ ժառանգի: Սակայն ցանկանում եյի, վոր ինձ հետ ուրիշն ել գար...

— Յես կգամ ձեզ հետ,—ասաց Շուլզինը:

Առավոտյան վեցին յերկուսով նստեցին ավտո և յերբ սկսվեց լուսաբացը, նրանք արդեն Վարշավյան կայարանումն էին:

— Յես Գուչկովն եմ, Պետական Դումայի անդամը. պետական կարևոր գործով մեզ անհրաժեշտ է Պսկով գնալ: Հրամայեցեք գնացք տալ:

— Լսում եմ,— պատասխանեց կայարանատերը:

Քսան բոպե անց շոգեկառքը մոտեցավ կառամատույցին, փնչաց ու մի վազոնանոց գնացքը շարժվեց: Գուչկովն ու Շուլզինը մեկնում էին ցարական կարգերը փրկելու:

ԱՄԵՆՈՒՐԵՔ ԴԱՎԱՃԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Իսկ այդ բոպեյին Տավրիկյան պալատում զարթնեցին բանվորներն ու զինվորները. վորոնք յերբորդորն եր, ինչ ընում էին հատակի վրա:

Քանի-քանի դար անցավ, քանի քանի մարդ գնդակահարվեց, կալվեց մինչև վոր ձեռք բերվեց ազատությունը:

Գերմանական արկերը քանի-քանի մարդ ջարդ-փշուր արին, քանի-քանի մարդ դո՛հ գնաց ջաղցին, հիվանդություններին, մինչև վոր վողջ մնացածները վճռեցին՝

— Ել այսպես չի կարելի...

Դրանք էին, այժմ մինիստրական պալիլոնում ձերբակալվածները, վոր իրենց ամբողջ կյանքում հրամայել էին, իսկ զինվորները պատասխանել են.

— «Точно так», «никак нет».

Իսկ այժմ ուժը զինվորութեանն եւ ծանալացածը կարող եւ անել զինվորութեանը:

Նրանք հաղթեցին, բայց չզիտեցին ինչ անել: Պատրաստ ելին գնալ բոլորը նրանց յետեւ, ովքեր իրենց հեղափոխական ելին անվանում: Համատուժ ելին ամենքին, և Պետական Դումայի անդամներին, և Կերենսկուն, և նոր կառավարութեանը:

Իսկ նրանց շուրջը ամենուրեք դավաճանութեան եր: Նրանք ուժ ունեցին, իսկ թշնամին խորամանկութեան: Դումայի ժամանակավոր Կոմիտեն բանակեցել եր գեներալ Իվանովի հետ:

Կերենսկին մտածում եր, թե ինչպե՞ս մինիստր դառնա ու միաժամանակ մեա հեղափոխականների առաջնորդ: Մանավանդ յերբ Խորհրդի Դործադիր Կոմիտեյում ընտրվել ելին պատահական, անվստահելի մարդիկ...

Իսկ Շուլցին ու Դուչկովը գաղտնի Պսկով մեկնեցին—Ռուսաստանի համար նոր ցար ընտրելու:

ՅԱՐԸ ԶԻՋՈՒՄ Ե

Այդ ժամանակ ցարական զնացքը մոտենում եր Պսկովին:

Յերբ պալատականներն իմացան, վոր չեն թողնում զնացքը ծարսիոյե Սելոյին մոտենա և վոր Պետրոգրադն անցել ե պատասխանների ձեռքը, իրար անցան:

Հին աղմիրալը, ցարի բարեկամը, վագոնից վագոն անցնելով, գոռում եր.

— Սպասե՛ք դեռ... Բոլորիս կախելու յեն լապտերներէից, այնպիսի հեղափոխութեան պիտի լինի, վոր դեռ վոչ մի տեղ չի յեղել:

— Այ թե որի հասանք, հմ... ասում ելին մյուսները,—և ինչպե՞ս պատահեց, հօր...

Մնացածները լուռ ելին: Ասես թաղման ելին գնում:

Յերեկոյան ցարական զնացքը Պսկով վերադարձավ: Պլատֆորման մուկն եր ու դատարկ: Գնացքին մոտեցավ կուզլիկ մի ծերուկ գեներալ—Հյուսիսային Ֆրոնտի հրամանատար՝ Ռուզսկին:

Պալատականները, նրան շրջապատելով, հուզված հարցրին.

— Զորքը դեռ հուսալի յե, մեզ կոգնե՞ք: Այժմ ինչ անել:

— Այժմ ինչ անել,—թունոտ պատասխանեց Ռուզսկին,—հարկավոր ե հաղթողներից զթուրթուն աղերսել...

Մարտի մեկին, յերեկոյան ժամի իննին, գեներալ Ռուզսկին մտավ ցարի վագոնը: Նստեցին սեղանի շուրջը, դեմ առ դեմ: Սեղանի վրա դրված եր ռազմական քարտեզը: Սակայն գեներալ Ռուզսկին ձեռքով քարտեզը ծածկելով սկսեց խոսել Պետրոգրադի դեպքերից:

Նա յերկար խոսեց: Պատմեց, թե ինչ եր կատարվում Պետրոգրադում: Թե ինչպե՞ս քաղաքի բոլոր զինվորական զնգերն անցան հեղափոխականների կողմը:

— Հարկավոր ե նոր մինիստրներ նշանակել, վորոնք պատասխանատու լինեն Պետ. Դումայի առաջ:

— Յես պատասխանատու յեմ աստծու առաջ, իբրա-
վունք չունենմ գահս դիջել,—պատասխանեց ցարը։

Այն ժամանակ Ռուզսկին առաց, վոր վոչ միայն
Պետրոգրադն է ապստամբել, այլ ամբողջ Ռուսաս-
տանը։ Մոսկվայում գործն անցնում է ժողովրդի
կողմը։ Կրոնշտադտում անկարգություն է և վոչ մի
կերպ չի կարելի դեմն առնել։ Ասպահով վոչ մի
տեղ չկա։ Բալթյան նավատորմը յենթարկվում է
Դոմմայի ժամանակավոր կոմիտեյին։

— Իսկ զմրքը, վոր Փրոնստումն է,—հարցրեց ցարը։

— Յեթե ֆրոնտից գորք ուղարկենք, նրանք իս-
կույն կանցնեն ապստամբների կողմը,—պատասխա-
նեց Ռուզսկին,—գեներալ Ալեքսեյեվը միակ յելքը
գտնում է նրանում, վոր հարկավոր է նոր միլիտերներ
նշանակել այնպիսիներին, վորոնց հավատում է Դոմ-
ման։

Ցարը մոտեցավ վագոնի պատուհանին, նայեց,
դարձյալ նստեց ու թույլ, անտարբեր ձայնով ասաց.

— Հեռագրեցեք Ռոզդյանկոյին, վոր նշանակվում
է միլիտերների խորհրդի նախագահ։ Թող նա ընտրե
մնացած միլիտերներին։

Ռուզսկին դուրս յեկավ ու հանդիպած սպային
ասաց.

— Հրամայեցեք հեռագրելին, վորպեսզի ուղիղ հե-
ռագրալարով կանչել տա Ռոզդյանկոյին.

ԽՈՐՀՈՒՐԸ

Փետրվարի 27-ին Տավրիկյան պալատում բացվեց
բանվորներից ու զինվորներից ընտրված Բանվորա-

զինվորական պատգամավորների խորհուրդը։ Ու այդ
որվանից անընդհատ գումարվում էյին ժողով-մի-
տինդներ։

Խորհուրդն ընտրեց Գործադիր կոմիտե, վորի կազմի
մեջ անցան զլիափորապես մենշևիկներ ու եսերներ։
Գործկոմը վճռում էր գործերը, իսկ Խորհրդում ճառ
էյին ասում։

Մկրբում սրահում աթոռներ կային, բայց հետո,
յերբ տեսան վոր տեղերը չեն բավականացնում, նըս-
տարանները դուրս տարան։ Բանվորներն ու զինվոր-
ները կանգնած էյին ճառը լսում։ Մեկը մյուսի յե-
տևից աթոռի վրա բարձրանալով ասում էյին.

— Մենք Վոլինսկիյ գնդից ենք։

— Մենք Պրեքրաժենսկիյ գնդից։

Ու բոլորն էլ ճառից հետո բացականչում էյին.

— Յերգվում ենք պաշտպանել հեղափոխությունը։
Նախագահը, սեղանի վրա կանգնած, բռնել էր զանգը։
Պատուհանի մոտ նստել էր Գործկոմի անդամներից
մեկը և շուրջը բոլորած զինվորների թելադրանքով
գրում էր։

Հրաման № 1 բանակին և նավատորմին. «Բոլոր վաշ-
տերին, գումարտակներին, հեծելավաշտերին, մարտ-
կոցներին և այլ զորամասերին — անհապաղ ընտրել
զինվորական և նավատախական կոմիտեներ։

Յուրաքանչյուր վաշտից ընտրել մի պատգամա-
վոր — խորհրդի համար։

Պետական գործերում յենթարկվել միայն ձեռ կո-
միտեյին ու խորհրդին։

Պետական Դումայի հրամանները կատարել միայն
այն ժամանակ, յերբ նրանք չեն հակասում Խորհրդի
հրամաններին:

Ձենքերը հանձնել զինվորական կոմիտեին: Սպա-
ներին գենք չտալ:

Վերացնել ծառայությունից դուրս պատվի առնելը:
Փոխել «ձերդ գերազանցութուն», «ձերդ մեծութուն»
և այլ տիտղոսները: Զինվորների հետ խոսել «դուք»-ով:

Այս հրամանը հրատարակվեց մարտի մեկին, և
հանկարծ Պետական Դուման, սպաներն ու գեներալ-
ներն իրար անցան:

— Խորհուրդը քայքայում է բանակը, — աղաղա-
կում եյին բոլորը միասին:

Յեվ խեղապես այդ հրամանը քայքայեց հին բա-
նակը: Զինվորը դարձավ ազատ քաղաքացի:

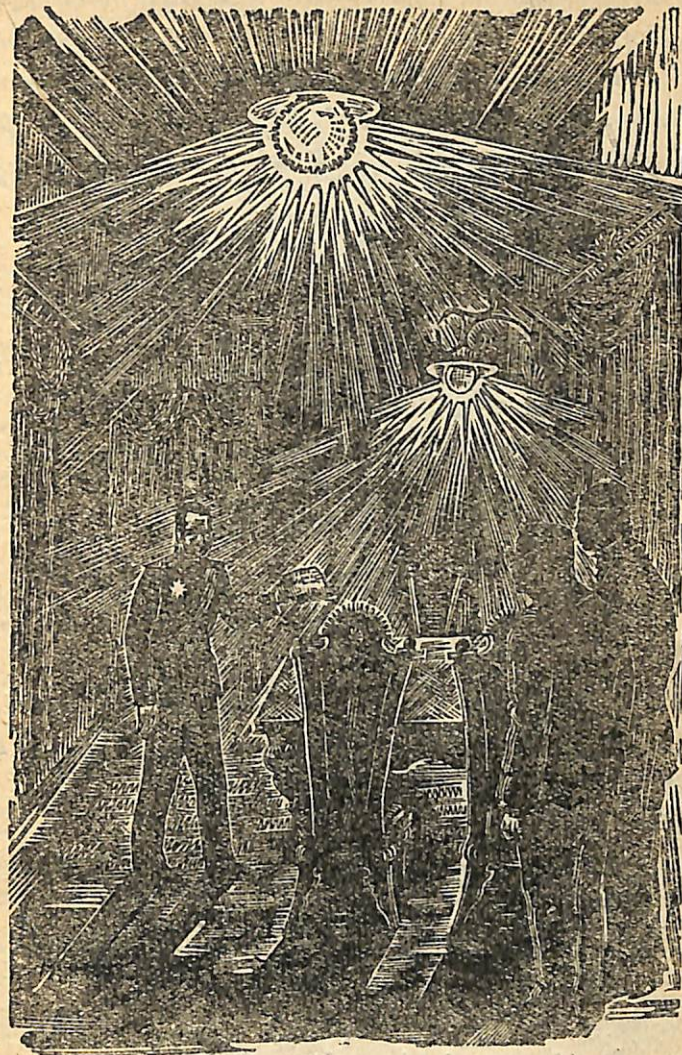
Այդ որվանից զինվորն սկսեց միայն Խորհրդին
հավատալ:

Կ Ե Ր Ե Ն Ս Կ Ի Ն

Խորհրդի Գործադիր կոմիտեն վորոշեց.

«Քանի վոր զինվորներն ու բանվորները դեռ պատ-
րաստ չեն և չեն կարող իշխանութունը վերցնել, թող
պետութունը լինի բուրժուական: Խորհրդի անդամ-
ներից վոչ մեկը չպիտի ընտրվի այդ կառավարության
անդամ»:

— Իսկ յիթե հանկարծ բանվորներն ու զինվոր-
ները չհամաձայնվեն իշխանութունը բուրժուազիա-
յին հանձնել, — հարցրեց Գործկոմի անդամներից մեկը:

Ցարը հանձնում է իր հրաժարականը:

— Ահհրաժեշտ ե, վոր յերկար խոսեք, — խորհուրդ ելին տալիս բարեկամները. — այդ դեպքում բանվորներն ու զինվորները կհոգնեն ու կհամաձայնվեն ձեզ հետ:

Զեկուցողը շատ յերկար խոսեց: Խորհուրդը համաձայնվեց, վորպեսզի պետութիւնը բուրժուական լինի:

Հանկարծ Կերենսկին, աթոռի վրա թռչելով, աղաղակեց.

— Հավատում եք ինձ, ընկերներ:

— Հավատում ենք, — պատասխանեցին բոլորը միաբերան:

— Ընկերներ, — ձայնը ավելի բարձրացրեց Կերենսկին, — սրտանց եմ խոսում: Յես պատրաստ եմ հենց այստեղ բոլորիդ ներկայութեամբ կյանքս նվիրել:

Ունկընդիրները հուզվեցին:

— Ընկերներ, — ասաց Կերենսկին, — կազմակերպվել ե նոր ժամանակավոր կառավարութիւն և յես ստիպված եյի առանց ձեր թույլատրութեան պատասխանել: Յես համաձայնվել եմ արդարագատութեան մինիստր դառնալ: Այժմ իմ ձեռքումն են գտնվում նախկին իշխանութեան ներկայացուցիչները: Յես սլաշտպանելու յեմ ձեր կարծիքները: Յես հանրապետական եմ: Յես կարգադրել եմ, վորպեսզի իսկույն և յեթ ազատեն Սիբիրում աքսորված մեր ընկերներին: Խրախուսում եք իմ վորոշումը: Համաձայն եք ինձ ձեր ներկայացուցիչն հաշվել կառավարութեան մեջ:

— Այո, այո, — գոռում եյին ամենքը:

Զինվորներն ու բանվորներն աղաղակում եյին.

— Խրախուսում ենք: Ճիշտ ե: Կեցցե Կերենսկին: Խնդրում ենք:

Կերենսկին սրահից դուրս վազեց, Նա շտապում եր Միլյուկովին հաղորդելու, վոր ամեն ինչ հաջող անցավ:

Հ Ե Ռ Ա Գ Ր Ե Ր

Մարտի 2-ի գիշերը, ժամի 3-ին Ռուզյանկոն մոտեցավ հեռագրի ապարատին: Նրան Պսկովից կանչել եր գեներալ Ռուզսկին:

Հեռագրիչը թխկթխկացնում եր.

«Հաղորդեցեք գեներալ Ռուզսկուն, վոր ապարատին մոտենում ե Պետական Դումայի նախագահ՝ Ռուզյանկոն»:

Ապարատը լռեց: Սպասում եր պատասխանի:

Դառնում եր կետերով ու գծերով շարված նեղ ժապավենը:

Սկսվեց հեռագրական խոսակցութիւնը:

— Ապարատի մօտն ե գեներալ-ադյուտանտ Ռուզսկին: Բարե ձեզ, Միխայիլ Վլադիմիրովիչ: Այսօր, յերեկոյան ժամի 7-ի մոտերը ցարը Պսկով ժամանեց:

Նորին մեծութիւնը արտահայտեց իր վերջնական վճիռը ու ինձ իրագործեց հայտնել ձեզ, վոր որենազրական պալատների առաջ պատասխանատու մինիստրութիւն կտրվի ձեզ, կաբինետ կազմակերպելու հանձնարարութեան հետ միասին: Այս մանիֆեստը կարող եր այսօր, մարտի 2-ին հայտարարել «Պսկով» մակագրութեամբ:

Ռուզսկի

— Յերեկ նորին մեծութիւնն ու դուք հաշվի չեք առնում այն, ինչ վոր այստեղ կատարվում ե: Տեղի

յի ունենում ամենաանուշիկ հեղափոխութեաններէց
մեկը: Ժողովրդական ցասումն այնպէս ե բռնկվել,
վոր դժգոյս թե հնարավոր լինի դեմն առնել: Զորքը
վերջնականապէս բարոյալքվել ե, վոչ միայն չի լսում,
այլ ե սղառնում ե սպաններին: Սըրտենհեղութեան-
նից ազատ մնալու համար, ստիպված եմ յեղել բոլոր
միջնորդներին, բացի ռազմածովային միջնորդից, բան-
տարելել Պետրոպոլսի մամուլով: Շատ եմ վախե-
նում, վոր յես ել նույն դրութեանը մատնվեմ, վորով-
հետեւ ազդեցական ուղղված ե այն ամենի դեմ, ինչ
ավելի չափավոր ե ու սահմանափակ իր պահանջներում:
Անհրաժեշտ եմ համարում ձեզ հայտնել, վոր այն,
ինչ յենթադրվում ե ձեր կողմից, բավարար չե, ե դի-
նաստիայի հարցը դրված ե կարող:

Ռոդոլֆ Կոնկ

— Զեք կարող ասել, թե ղինաստիայի հարցը
ինչ կերպ ե լուծվելու:

Ռոդոլֆ Կոնկ

— Յավով սրտի, պիտի ասեմ, Նիկոլայ Վլադիմիր-
ովիչ, վոր Պետական Դումայում միացան ամբողջ
Պետրոգրադի ե Յարսկոյե Սելոյի կայապետները: Նույնը
կրկնվում ե մնացած քաղաքներում: Ամեն տեղ գործն
անցնում ե Դումայի ե Ժողովրդի կողմը. այնպէս վոր
ցարի հրաժարեցման խնդիրը գնալով սուր կերպարանք
ե ստանում: Դեռերալ Իվանովի ուղարկումն միմիայն
յուր ավելացրեց կրակի վրա, վորը տեղի յե տալու
փոխադարձ կոտորածի: Դադարեցրեք զորքի առաքումը,
բանի վոր նրանք չեն գործում Ժողովրդի դեմ:

Ռոդոլֆ Կոնկ

— Յավում եմ, Միխայիլ Վլադիմիրովիչ, ապա-
գայի մասին: Անհրաժեշտ ե այնպիսի միջոց գտնել,
վորը անհապաղ հանդատութեան առաջացնել:

Ռոդոլֆ Կոնկ

— Դժբախտաբար, մանիֆեստն ուղացել ե: Ան-
հրաժեշտ եր հրատարակել իմ հեռագրից անմիջապէս
հետո: Ժամանակն անցել ե: Յետ չես բերի: Ել վո-
չինչ չեմ կարող ասել: Յես բարի գիշեր եմ ցանկանում,
յեթե միայն այս որերին հնարավոր ե հանգիստ ընել...

Ռոդոլֆ Կոնկ

Ռոդոլֆ Կոնկ հասկացավ, վոր ցարն արդեն գահընկեց
ե արված ու անվերադարձ... Բոլոր գեներալներին ու
ֆրոնտներին հրամանատարներին նա անմիջապէս հա-
ղորդեց Ռոդոլֆ Կոնկի հետ ունեցած խոսակցութեանը:

Յերեկը Ռոդոլֆ Կոնկի դարձյալ գնաց վազոն—ցարի մոտ:
Ու աշխատեց համոզել հրաժարական տալու մասին:
Յարը դեռ հակառակում եր, նա հույս ուներ զորքի ու
ֆրոնտի վրա: Սակայն ժամի 3-ին հեռագիր ստացվեց,
վորտեղ ֆրոնտի հրամանատար վեց գեներալներն ե
նավատորմի հրամանատար ադմիրալները գրել եին.
«Յարը պետք ե հրաժարվի գահից»:
Սյն ժամանակ միայն ցարը ղիջեց...

ՄԻԼՅՈՒԿՈՎԸ ԿԱԶՄԵՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

— Ռոդոլֆ Կոնկ ձեզ խնդրում ե բանակցութեան
համար:

Խորհրդի Գործադիր Կոմիտեյի անդամները գնացին
այն սենյակը, վորտեղ հավաքվել եին Դումայի ժամա-

նակավոր կոմիտեյի անդամները: Դումայի և խորհրդի անդամները կերթ բարևեցին իրար:

Սենյակը կարգի չեւ բերված, դես-դեն ընկած եյին դատարկ շներ, հացի կտորտանք, ծխախոտի մնացորդ: Ռոզդանկոն, ոթոցի վրա բազմելով, սկսեց սոդախառն շուր խմել: Միլյուկովը սեղանի վրա կռացած, ինչ վոր թղթեր ու հեռագրեր եւ ջողջկում: Կոմիտեյի մյուս անդամները կամ հողնած նստել եյին, կամ յերթեկում եյին անկյունից-անկյուն:

— Մենք կազմել ենք նոր կառավարություն, — ասաց Միլյուկովը, աշխատանքն ընդհատելով, — աջակցելու յե խորհուրդը:

— Ազատեցեք ցարի ժամանակով բանտարկված ու աքսորված մեր բոլոր ընկերներին, խոստացեք չխանդարել մեզ ազատ գրելու, խոսելու ու հարկ յեղած ժամանակ ժողովներ կազմելու, վոստիկանությունը փոխարինենք միլիցիայով: Խոստացեք հեղափոխական գնդերը Պետրոգրադից չհեռացնել, այն ժամանակ խորհուրդը կաջակցի:

— Խոստանում ենք, — պատասխանեց Միլյուկովը, — սակայն դուք ել պիտի աջակցեք ու աշխատեք, վորպեսզի զինվորներն ելի յենթարկվին սպաներին: Ներկա ցարը, իհարկե, հրաժարական ե տալու, զահն անցնելու յե տղային — Ալեքսեյին: Բայց քանի վոր նա դեռ փոքր ե, նրա փոխարեն իշխելու յե ցարի յեղբայր՝ Միխայիլը:

— Մենք հանրապետության համար կռվեցինք, վոչ թե Միխայիլի, — ասացին խորհրդի ներկայացուցիչները:

— Միկնույնը չե՞, — պատասխանեց Միլյուկովը, — Ալեքսեյը հիվանդոտ յերեւա... Միխայիլը հիմար մարդ... Ինչից վախենալ:

— Վոչ, — կրկնեցին խորհրդի ներկայացուցիչները, — մեզ վոչ մի ցար հարկավոր չե — վոչ հիվանդոտ, վոչ ել հիմար...

— Լավ, չվիճենք, — ասաց Միլյուկովը:

Յեվ խորհրդի ներկայացուցիչները հետ մի կոչ գրեց ժողովրդին, վոր կազմվել ե նոր կառավարություն:

ՄԻԼՅՈՒԿՈՎԻ ՃԱՌԸ

Տավրիկյան պալատի Յեկատերինյան դահլիճը լի յեր մարդկանցով: Բոլորը շնչերը պահած լսում եյին արտաքին գործերի նոր մինիստր՝ Միլյուկովի ճառը:

Շատ խորամանկ եւ խոսում: Սկսեց նրանից, վոր հին կառավարությունը տառալված ե անվերադարձ: Ճառն ընդհատվում եր ուրախ բացականչություններով:

— Այժմ հնարավոր ե խոսել նոր ցարի մասին, — մտածում եր Միլյուկովը, — ժողովուրդը ուրախությունից կորցրել ե իրեն, կհամաձայնվի: Հարկավոր ե փորձել:

Ու հայտարարեց, վոր նոր ցար ընտրվելու յե Նիկոլայի վորդին Ալեքսեյը, բայց մինչև նրա մեծանալը փոխարինելու յե ցարի յեղբայր՝ Միխայիլը:

— Չեղանվ, չեղանվ, — զուռացին հասարակությունից, — ելի նույն ցարական ընտանիքն ե իշխելու:

Միլյուկովը հասկացավ, վոր մտադրվածը չի անցնելու:

— Ձայնս բոլորովին քաշվեց. ել չեմ կարող խոսել, — ասաց նա, դանդիկ հեռանալով:

— Մի ցարին հեռացնում են, տեղը մյուսին են նշանակում, մեզ իրենց մատի փաթաթման են դարձրել, ի՞նչ ե... — աղաղակում եյին բանվորները:

Յերեկոյան սպաները սարսափահար վազեցին Միլյուկովի մոտ:

— Զինվորներն սպառնում են գնդակահարել բոլոր սպաներին, յեթե նոր ցար ե ընտրվելու, — ասացին նրանք:

ԻՎԱՆՈՎԻ ԶՈՐՔԸ

Գեներալ Իվանովը չգիտեր անելիքը: Նրա զորքերի մի մասն անցել էր հեղափոխականների կողմը: Սակայն մնացածների վրա յեւ չեւ կարելի հույս դնել: Գեներալը համոզված չէր — արդյո՞ղ նախափոք եր մինչև Պետրոգրադ հասնել. քանի վոր յերկաթուղայինները կարող եյին ուղիները քանդել ու ել չթողնել, վոր առաջ գնա:

Դումայի ժամանակավոր կոմիտեյից ներկայացուցիչ յեկավ Իվանովի մոտ:

— Ել կարիք չկա Պետրոգրադ գնալու մասին մտածել, — ասաց նա, — Պետրոգրադի մթնոլորտը զինվորներին հեղափոխականացնում ե: Միակ հույսը Դումայի վրա յե, վոր գուցե կարողանա քաղաքը խաղաղեցնել: Ձեր գալը միայն կարող ե գրությունը վատացնել, այն ժամանակ Խորհուրդը կգրավի իշխանությունը: Ու գեներալ Իվանովը հրաժարվեց Պետրոգրադ գնալու մտքից:

Սակայն Իվանովը արդեն ուղարկել էր Գեորգիևսկիյ գումարտակը: Գիշերվա ժամը 3-ին գնացքը յերկուհազար գեորգիյան զինվորներով և ութ գնդացիներով մոտենում եր Լուգային:

Իսկ Լուգայում հնարարոր չեւ նույնիսկ յերեք հարյուր հեղափոխական զորք հավաքել՝ զիմադրելու համար: Պիտանի վոչ մի թնդանոթ ու գնդացի չկար: Հեղափոխական կամիտեն միայն սարսափ ազդելու համար պլատֆորմա յեր հանել ժանդոտ թնդանոթները:

Հեղափոխական կոմիտեյի անդամներից մեկը, սպայական վազները մտնելով, արթնացրեց փոխգնդապետին:

— Անմիջապես յետ գնացեք, — ասաց նա, — չենք թողնի, վոր ձեր գնացքն առաջ ընթանա:

— Ինչպե՞ս եք համարձակվում ինձ հրամայել, — գոռաց փոխգնդապետը: — Յես ցարին չեմ դավաճանում:

— Գիտե՞ք, թե ինչքան զորք կա Լուգայում, — ասաց Հեղկոմի անդամը, — քսան հազար: Մեր մարտկոցն արդեն գրավել ե դիրքերը և պատրաստ ե ուժակոծել...

— Ա... յեթե այդպես ե, յենթարկվում եմ ուժին, — ասաց փոխգնդապետը. — կարգադրեցեք:

Կոմիտեյի անդամները զինվորական վազոնները մտնելով սկսեցին զինաթափել: Գեորգիյանները մեծ հաճույքով հանձնում եյին զենքերը:

— Ու՞մ ե ցանկալի յուրայիններին կրակել, — ասում եյին նրանք:

Այդ ժամանակ կոմիտեյի կարգադրությամբ շոգեկառքը գնացքին մոտեցավ: Յերկաթուղայիններն իսկույն գնացքից անջատեցին վերջին վազոնը, վորտեղ

գտնվում էին բոլոր գնդացիներն ու ձեռքի նոնակները: Այդ վազոնքը մտավ հեղափոխական ուղեկից պահակ, իսկ շոգեկառքը կամաց-կամաց գնացքը քաշեց դեպի պահեստի գիծը:

— Իսկ ուր ե զորքը, — զարմացած հարցնում էին գեորգեյան զինվորները, դատարկ պլատֆորմա նայելով, — ուր են ձեր թնդանոթները: Պլատֆորմայի թնդանոթը բանի պետք չե:

— Հետո կիմանաք... — պատասխանում էին Հեղկոմի անդամները: — Իսկ այժմ մնաք բարով, ձեզ բարի ճանապարհ:

Գնացքը յետ մեկնեց:

ՑԱՐԱԿԱՆ ԳՆԱՅՔՈՒՄ

Յերեկոյան ժամը 10-ին մի վազոնից բաղկացած գնացքը մոտեցավ Պսկովին: Վազոնից դուրս յեկան Շուլգինն ու Գուչկովը ե ուսերից անցնելով մոտեցան պայծառ լուսավորված ցարական գնացքին:

Բարձրահասակ, դեղնավուն ալեհեր գեներալը նրանց հանդիպելով ասաց.

— Նորին կայսերական մեծությունը հիմա կգա: Նորին կայսերական մեծությունը ուրիշ վազոն ե գնացել:

— Անհարմար ե, վոր պիղծակ ենք հագել, ոձիքը ճխլված, — մտածում եր Շուլգինը, — հարկավոր եր ֆրակով ներկայանալ, ամիլված:

Վազոն-հյուրանոցը ծածկված եր կանաչ մետաքսով: Ցարը ներս մտավ, բարևեց, ու բոլորը հավաքվեցին փոքրիկ սեղանի շուրջը:

Գուչկովը պատմեց, թե ինչ ե կատարվում Պետրոգրադում: Ասաց, վոր անհնար ե հեղափոխությունը ճնշել: հարկավոր ե դահը հանձնել Ալեքսեյին:

Գեներալ Ռուզսկին ասաց.

— Պետրոգրադից այս կողմն են դալիս զինված ապրանքատար ավտոներ:

— Յես համաձայնել եմ դահիցս հրաժարվել, — խոսեց ցարը: — Այսոր, մինչև ժամի յերեքը մտածում էի, վոր հոգուտ տղայիս կարող եմ դահիցս հրաժարվել: Սակայն հետո վորոշումս փոխեցի: Հարկավոր ե իմ տեղը յեղբորս նշանակել:

Գուչկովը ու Շուլգինը համաձայնվեցին: Թեև ըստ որենքի ցարն իրավունք չունեք դահը յեղբորը հանձնել: Սակայն ի՞նչ նշանակություն ունի որենքը, միայն թե նոր ցարը շուտ գործի անցներ: Ցարը գնաց մյուս վազոնը:

Այդ ժամանակ պալատականներից մեկը հարցրեց.

— Իսկապէս Պետրոգրադում այրվել ե տունս: Ախ, ախ դժբախտություն, ի՞նչ դժբախտություն...

Ցարը վերադարձավ. ձեռքին բռնել եր մի քանի կտոր թուղթ: Նրանց վրա զրամեքենայով տպված եր հրաժարականը:

Գուչկովը ու Շուլգինը կարդացին այդ գրությունը: Ու ցարը ստորագրեց:

— Ախ, ձերդ մեծություն, — ասաց Շուլգինը, — յեթե դուք գոնե մի ամիս առաջ նոր իշխանությունն նշանակեյիք, այս բոլորը չեր առաջանա:

— Կարծում եք, — ժպտաց նախկին ցարը:

Շուկինն ու Գուչկովը, հրաժարականը վերցնելով, իրենց գնացքը վերադարձան:

Ու գնացքը վերադարձավ Պետրոգրադ:
Կես գիշեր եր:

ՎԱՐՇԱՎԱՅԻ ԿԱՅԱՐԱՆՈՒՄ

Վարշավայի կայարանում խառնաշփոթություն է, բոլոր շենքերում հավաքված է հոծ բազմություն. սպասման սրահում կուտակվել է համարյա մի ամբողջ գունդ զորք:

Շուկինի մոտ վազեցին յերկաթգծի մի քանի ծառայողներ.

— Մի քանի անգամ է, ինչ Միլյուկովը ձեզ կանչում է հեռախոսի մոտ:

Իսկ Գուչկովին յերկաթուղայինները տարան իրենց արհեստանոցը՝ միտինգի:

— Ձգուշ յեղեք, — բոյլշիկ է ճառողը, — շնչաց մի սպա Գուչկովի ականջին:

— Այո, այդ յես եմ, Միլյուկովը, — հեռախոսափողում զոռում էր Միլյուկովի խաղտ, ընդհատվող ձայնը, — Խորհուրդն իմացել է ձեր՝ ցարի մոտ լինելը: Ձերապարակեք մանիֆեստը. անագին փոփոխություններ են առաջացել:

— Ինչպես... ճանապարհին արդեն հայտնել եմ բոլորին, և գնդին, և ժողովրդին, և ամեն տեղ, վոր Միլայիլն է մեր ցարը, ընկճված պատասխանեց Շուկինը:

— Հարկավոր չեր այդպես վարվել, — զայրացավ Միլյուկովը: — Ձեր մեկնելուց հետո ամեն ինչ դեպի վատն է ընթանում: Ել վոչինչ չձեռնարկեք: Կարող է

մեծ դժբախտություն տեղի տալ: Փնտրեք Գուչկովին և հնարավոր յեղածին չափ շուտ յեկեք Միլիոնի փողոց, համար 12:

— Ինչո՞ւ:

— Վորովհետև այնտեղ է ցարի յեղբայր՝ մեծն իշխան Միխայիլ Ալեքսանդրովիչը: Բոլոր այնտեղ ենք գնում: Խնդրում եմ աճապարել:

Մեծն իշխան Միխայիլը խկապես յեկել էր Պետրոգրադ ու չափազանց զարմացավ, յերբ Պսկովից հեռագիր ստացվեց, վոր ինքը փոխարինելու յե ցարին:

ՄԻՏԻՆԳ ՅԵՐԿԱՅԳՄԻ ԱՐԶԵՍՏԱՆՈՅՈՒՄ

Հսկայական արհեստանոցում, ապակյա առաստաղի տակ խմբված էր հազարավոր ամբոխ: Շուկինը մոտեցավ Գուչկովին ու փափաց ականջին.

— Պետք է այստեղից դուրս պրծնել...

Այդ միջոցին մի բանվոր ճառ էր ասում.

— Ընկերներ, գիտե՞ք թե ովքեր են մտել կառավարություն մեջ: Կարծում եք թե ժողովրդի մարդիկ են, այն ժողովրդի, վորն ինքն իր համար ազատություն ձեռք բերեց... Սխալվում եք, ընկերներ. անհա թե ովքեր են նոր մինիստրները. — իշխան Լվով, այո, իշխան. մենք մինչև այժմ հենց այդ իշխանների ու գրաֆների ձեռքից ելինք տանջվում, և այսոր յերբ ազատ ենք, այժմ նորից մեր գլխին իշխաններ են կարգում: Իսկ ո՞վ կլինի մեր ֆինանսների մինիստրը: Կարծում եք թե ժողովրդի ցավին տեղյակ մարդ. վոչ. սխալվում եք: Ֆինանսների մինիստրը կլինի պարոն Տերեշչենկոն: Իսկ ո՞վ է նա. նա ինչ կարողություն

ուենի. — շաքարի գործարան — առաւ հատ, հող — հաւ-
ըյուր հազար դեպատին. իսկ կանխիկ փող — մի յերե-
սուեն միլիոն կհաձաքվի...

Բանվորները հուզվում են. բողոքում. իսկ ճառա-
խոսը շարունակում է.

— Յե՛վ կամ ուրիշ որինակ. Գուչկովը և Միլյու-
կովը գնացել են ցարի մոտ: Ո՛ւմ անունից են գնա-
ցել: Ժողովրդի՛: Խորհրդի՛: Վոչ: Նրանք գնացել են
ցարի մոտ Պետական Դումայի անունից: Իսկ ուրիշ
են նստած Դումայում: — Կալվածատերերը: Յե՛վ սա-
տանան դիտի, թե նրանք ինչի մասին են խոսել ցարի
հետ: Ընկերներ, յես խորհուրդ եմ տալիս այդ Շուլ-
զիններին ու Գուչկովներին այստեղից բաց չթողնել
և դռները ամուր փակել:

Դռները փակեցին: Շուլզինը և Գուչկովը անհան-
գիստ նայեցին իրար: Տեսնում են, վոր ել անհնարին
է հիշել նոր ցարի մասին:

Բայց այդ ժամանակ դուրս յեկավ մի ինժեներ
և ասաց.

— Ընկերներ, Շուլզինը և Գուչկովը գնացել են
ցարի մոտ, վոր համոզեն գահից հրաժարվելու: Նրանք
չեն վախեցել գնալու, թեպետ կարող էյին նրանց գնդա-
կահարել: Իսկ դուք, շնորհակալության փոխարեն,
դուք նրանց չեք ուզում այստեղից բաց թողնել:

Ինժեները բանվորներին համոզեց: Գուչկովին և
Շուլզինին բաց թողեցին:

Յերբ նրանք արհեստանոցից դուրս յեկան, նրանց
մոտեցան մի ջանի սպաներ:

— Յի, փառք ասածու, հաջող վերջացավ, — շշու-
շացին նրանք, — իսկ մենք համենայն դեպս պատ-
րաստվել էյինք...

Յե՛վ նրանք ցույց տվին այն գնդացիքը, վոր
դրված էր մոտիկ տեղում, բերանը ուղղած դեպի
արհեստանոցը...

ՄԻԼԻՈՆՆԻ ՓՈՂՈՑ № 12 ՏԱՆԸ

Սուբում եր ավտոն, ասես փախչում եր հետապն-
դումից: Փողոցները լի էյին բանվորներով ու խումբ-
խումբ զինվորներով — առանց սպաների: Գնում էյին
փողոցի մեջտեղով: Կանգնել էյին տրամվայները:
Կառքեր չկային: Յերբեմն անցնում էյին գնդացիք-
ներով բռնված ավտոները:

Ավտոն կանգ առավ: Գուչկովն ու Շուլզինը հեա-
րավոր յեղածին չափ արագ վաղեցին դեպի սյունա-
վոր տան մուտքը: Խուսափում էյին փողոցներում
Թափառող զինվորներին հանդիպելուց:

Մեծ սենյակում ոթոցների ու բազկաթոռների վրա
նստել էյին կառավարության բոլոր անդամները, Ռոդ-
զյանկոն, ու Պետական Դումայից մի ջանի հոգի:
Մեջտեղում բազմել եր մի բարձրահասակ նիհար ոթի-
ցեր, նեղ ու յերկարավուն դեմքով:

Նոր ցարն եր դա, Միխայիլը:

Միևնույն խնդրի մասին հերթով խոսում էյին նոր
մինիստրները: Ասում էյին, վոր Միխայիլը պիտի հրա-
ժարվի գահից, ջանի վոր Խորհուրդը համաձայն չե:
Այլապես բանվորներն ու զինվորները կտապալեն ցա-
րին, ու նրա հետ նաև նոր կառավարութունը և Դու-

ման։ Ու այն ժամանակ խորհուրդը կանցնի իշխանության գլուխը։

Միլյուկովը նստել եր աչքերը խուփ։ հինգ անգուցն գիշերներին թուլացել եր դեմքը։ Հանկարծ նա սթափվեց։

— Յեթե չընդունեք գահը, ձերդ մեծութուն, կտապալվի յերկիրը. — ասաց Միլյուկովը կտրված ձայնով։ — Առանց ցարի չի դիմանա մեր պետութունը, կտիրի սարսափ, անկարգութուն, խառնաշփոթութուն, արյունհեղութուն։ Չպետք է գահից հրաժարվել։

— Թույլ տվեք մի քանի բուլե մտածել. — ասաց Միխայիլը։

Ու Ռոդզյանկոյի հետ գուրս յեկավ մյուս սենյակը։ Կերենսկին մի տեղից մյուսն անցնելով շշնջում եր.

— Ամեն բուլե գինիները կարող են ներս խուփել ու ջարդել մեզ։ Հարկավոր է շուտ վերջացնել։ Հարևան սենյակում Միխայիլը փոխեց վորոշումը։

— Դուք հավատացած եք, վոր Պետրոգրադում չկա գոնե մի գուց, վոր ինձ պաշտպանի. — հարցրեց Միխայիլը։

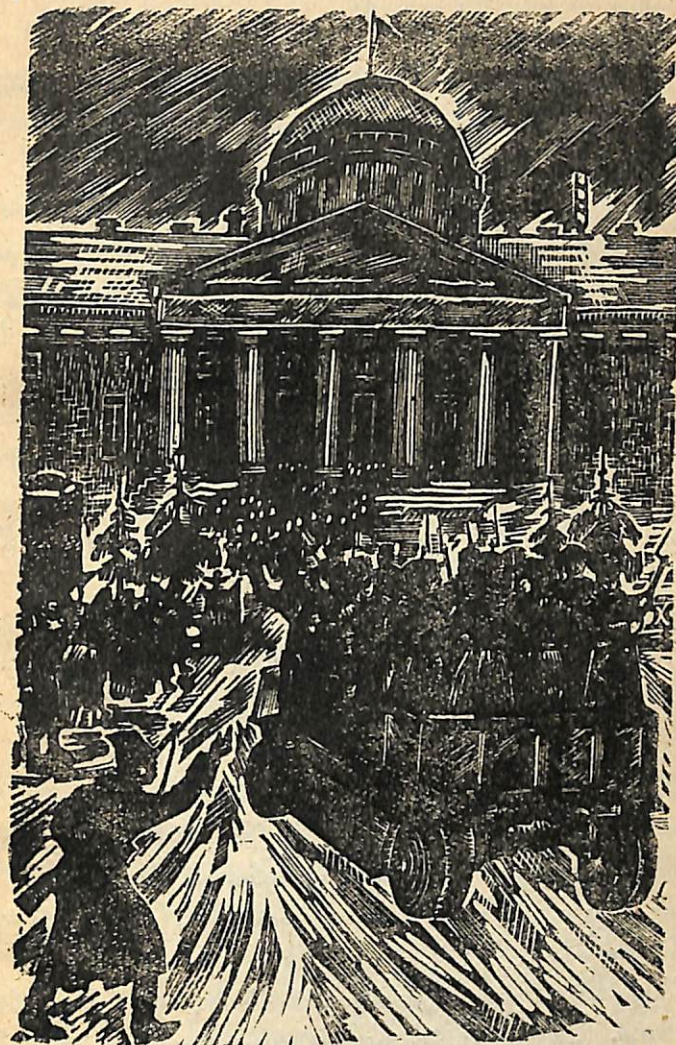
— Այո, — պատասխանեց Ռոդզյանկոն, — բոլորը խորհրդի կողմն են։

— Այն ժամանակ գուցե հնարավոր կլինի գահն ընդունելուց հետո հեռանալ Պետրոգրադից։

— Խորհուրդը չի թողնի ձեզ քաղաքից հեռանալ, վոչ ավտոյով, վոչ գնացքով։

— Կյերաշխավորե՞ք կյանքիս համար, յեթե ցար դառնամ։

— Կարող են ձեզ հենց այսուր սպանել։

Գրուզովիկը հեղափոխականերով։

«Խորհուրդ, ամեն տեղ Խորհուրդ...» մտածեց Միխայիլը ու բարձր ասաց։

— Վորոշեցի։

Նա վերադարձավ ժողովականների մոտ ու կանգնեց մեջտեղ։ Ամենքը հավաքվեցին նրա շուրջը։

Տիրեց լուռություն։

— Ներկա պայմաններում յես չեմ կարող զահն ընդունել, վորովհետեւ... — Միխայիլը չկարողացավ շարունակել։ Շրթունքները դողդողացին։ Լաց յեղավ...

Մեկն խնդրեց ջուր հասցրեց։

Կերենսկին վազեց միջանցքը, հագնվելու։

Մի քանի հոգի անցան հարևան սենյակը — մանկական սենյակը։ Միխայիլը, աթոռակի վրա նստած, վերցրեց արջ խաղալիքը ու սկսեց արորել։

Նրա փոխարեն պատգամավորները գրեցին «Միխայիլի հրաժարականը»։

Կեսոր եր։

ՆԵՂԱՓՈԽՈՒՅՑՈՒՆԸ ԴԵՌ ՆՈՐ Ե ՍՎՍԿԵԼ

Մի ամիս եր անցնլ Միխայիլի հրաժարական տալու օրից։ Ռուսաստանին իշխում եր Ժամանակավոր կառավարութիւնը։ Խորհուրդը ոգնում եր նրան։ Իսկ պատերազմը դեռ շարունակվում եր. սովը գնալով ու ժեղանում։

Ապրիլի յերեքի յերեկոյան Նևայում լողում եր կատերը. մեջը լի նավաստիներ։ Կատերը կանգնեց Լիտենիյ կամուրջի մոտ։ Նավաստիները վազեցին դեպի Ֆինլյանդական կայարանը, վորտեղ արդեն հա-

վաքվել էին բանվորներն ու դեռ գալիս էին նորանոր շարքերը դրոշակներով։

Արդեն բոլորովին մութն եր, յերբ հեռվում ռելսերի վրա վառվեցին յերեք լույսեր — շոգեկառքի լապտերները։

Նավաստիները շարքի կանգնեցին պլատֆորմայի յերկու կողմում, Գնացքը կայարան մտավ։ Բոլորը նետվեցին դեպի հինգերորդ վագոնը, վորտեղից ցած իջան բոլշևիկյան առաջնորդները, վորոնք վերադառնում էին Շվեյցարիայից։

Նվազախումբը հանկարծ նվազեց և նավաստիները պատվի կանգնեցին։ Ճանապարհորդները վառ արևից աչքերը կկոցելով անցնում էին սրահից-սրահ։ Ու դուրս յեկան կայարանի հրապարակը։

Հրապարակում շարվել էին զրահամեքենաներ, վորոնք ադոտ գծադրվում էին սովոր ամբոխի միջից։ Յերբ զրահամեքենաների լուսարձակներից ընկած ճառագայթները սփռվեցին ամբոխի վրա, յերևաց ինչ-պէս ձեռքերը շարժելով, հոսում եր մարդկային հեղեղը։

Լենինը զրահամեքենայի աշտարակին հենվելով, քաճարացրեց ձեռքը և ասաց։

— Նավաստիներ, ընկերներ, վողջունում եմ ձեզ. բայց չգիտեմ, դեռ հավատում եք Ժամանակավոր կառավարութիւն խոստումներին։ Սակայն յես հաստատում եմ ձեզ, յերբ քաղցր ճառեր են ստում ձեզ, և համոզված եմ, յերբ քաղցր ճառեր են ամեն ինչ, — գիտեցեք վոր խա-յերբ խոստանում են ամեն ինչ, — գիտեցեք վոր խա-բում են ձեզ, ինչպէս նաև ամբողջ ռուս ժողովրդին։ Ժողովրդին խաղաղութիւն ե պետք, հաց ե պետք, ժողովրդին հող ե պետք։ Մինչդեռ կռիվ ե, սով ու ժողովրդին հող ե պետք։ Մինչդեռ կռիվ ե, սով ու

հողը գտնվում է կալվածատերերի ձեռքին: Նավաստիներ, ընկերներ, հարկավոր ե մինչև վերջ պայքարել, մինչև պրոլետարիատի վերջնական հաղթանակը: Կեցցե սոցիալիստական հեղափոխությունն ամբողջ աշխարհում:

Զրահամեքենան շչաց ու շարժվեց ուռուաների տակ գեպի Կշեսինակու պալատը, վորտեղ տեղավորված էր Կուսակցական Կոմիտեն: Այնտեղ Լենինը ընկերների հետ ծրագրելու յեր, թե ինչպես պետք է կռվել Ժամանակավոր կառավարության և բուրժուազիայի դեմ: Հեղափոխությունը դեռ նոր եր սկսվում:

Уполн. главлита № В-211 Зак. № 1639 Тираж 6.000

Книжная ф-ка Центриздата Народов СССР. Москва,
Илюзовая набережная, 10.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0312943

50 ԿՊՊ.

13.346
Цена 50 коп.

х 4.

А. САВЕЛЬЕВ

Комната № 13

На армянском языке

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР.
Москва, центр, Никольская, 10.